T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HEYKEL ANASANAT DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA HEYKEL

AYSEL TURSUN

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HEYKEL ANASANAT ~~ANABİLİM~~ DALI

.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aysel TURSUN tarafından hazırlanan OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA HEYKEL Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 28.06.2019 günü saat 14.00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç. Ayhan GETİN	Kabul	
Dr. Öğr. Üyesi Selçuk SEÇKİN	KABUL	
Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ	KABUL	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10265938
Yazar Adı / Soyadı	AYSEL TURSUN
T.C.Kimlik No	40843369872
Telefon	5355956022
E-Posta	ayseltursun6@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Osmanlı İmparatorluğunda Heykel
Tezin Tercümesi	SCULPTURE IN THE OTTOMAN EMPIRE
Konu	Güzel Sanatlar = Fine Arts
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Heykel Anasanat Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	100
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ ERCAN YILMAZ
Dizin Terimleri	Türk heykel sanatı=Turkish sculpture art ; Osmanlı sanatı=Ottoman art ; Heykel sanatı=Sculpture art
Önerilen Dizin Terimleri	

09.07.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Osmanlı İmparatorluğunda Heykel

Hazırlayan: Aysel Tursun

ÖZET

Heykel, Türklerin bilinen en eski tarihinden günümüze Türk kültürel yaşamında her zaman var olan ve uygulanan bir sanat dalı olmuştur. Türk kültürüne ait ilk heykel örnekleri Orta Asya'da Hun, Göktürk ve Uygur sanatlarında görülmektedir. Türklerin İslamiyet'i kabul edişlerinin sonrasındaki en önemli heykel örneklerine de Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları'nın sanatlarında rastlanılmaktadır.

Türk kültür tarihinin önemli bir dilimini oluşturan Osmanlı İmparatorluğu'nun, ilk ve orta dönemlerinde, geçmiş Türk kültürlerinde olduğu gibi heykel sanatının bir ifade biçimi olarak kullanılmadığı, yaşam içinde yer almadığı ve desteklenmediği anlaşılmaktadır. Fakat bu kısıtlılığa rağmen Osmanlı'nın bu dönemlerinde heykel sanatı adına yaşanan sınırlı sayıdaki olaylara bakıldığında, zannedildiğinin aksine bu sanatın yasaklı ya da tümüyle reddedilmiş bir sanat olmadığı gerçeği ile karşılaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ise heykelin tıpkı tarihsel köklerde olduğu gibi tekrar Türk kültürel yaşamının bir parçası haline gelmeye başladığı ya da bu yönde ciddi adımlar atıldığı görülür. Heykellerin sergilenmesi, heykel satın alınması veya yaptırılması, oldukça zengin bir antik heykel koleksiyonuna sahip bir arkeoloji müzesinin açılması ve heykel alanında akademi düzeyinde resmi eğitime başlanılması bu adımların en önemlileridir.

Heykel sanatı bağlamında Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan tüm bu olgular kendi dönemleri içinde toplumsal ve kültürel dönüşümü tetikledikleri gibi geleceğe de etki ederek, Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Heykeli adına yaşanacak tüm gelişmelerin de temellerini hazırlamışlardır.

Anahtar Kelimeler: Heykel, Osmanlı, Sanat, Türk Heykeli, Heykel Tarihi.

Name of the Thesis: Sculpture In The Ottoman Empire

Prepared by: Aysel Tursun

ABSTRACT

Sculpture has been a branch of art performed in cultural practices of the Turkish since their most ancient history until today. The first samples of sculpture produced in the Turkish culture belong to the art of the Huns, Gokturks and Uigurs in the Central Asia. The most important samples of sculptures after the Turkish people's embracing Islam were discovered in the arts of the Great Seljuk Empire and Anatolian Seljuks.

It has been realized that in the first and middle periods of the Ottoman Empire, which constitutes an important part of the history of Turkish Art, the art of sculpture was not used as a way of expression; it did not have a place in daily life, and was not supported or encouraged. In spite of this limited popularity, the fact has been recognized that, considering limited activities performed under the title of sculpture in those periods, this form of art was not completely forbidden or rejected, contrary to a widely-held opinion.

In the last periods of the Ottoman Empire, it has been depicted that sculpture had begun to become once again part of the Turkish life and serious works had been done in this field. Among the most important of these, one may mention sculpture exhibitions, purchases or production orders, and the opening of a museum of archeology that had a rich collection of antique sculptures.

All these facts experienced in the Ottoman Empire in the context of art of sculpture triggered social and cultural transformation in their periods as well as laid the foundation, greatly influencing the future, for the artistic activities in the Turkish Sculpture to be lived in the Republican Period.

Key Words: Sculpture, Ottoman, Art, Turkish Sculpture, History of Sculpture

ÖNSÖZ

"Osmanlı İmparatorluğunda Heykel" konulu bir tez çalışması yapmamın temel nedeni, bu konuda kanıta dayanmayan düşüncelerimin doğruluğunu birlikte sorguladığımız, danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ ile yaptığımız sohbetlerdir.

Konu hakkında yaptığım araştırmalar sonucu yazdığım bu tez çalışması, meseleyi doğru ve detaylı bir biçimde kavramama neden olduğu gibi, başlangıçta taşıdığım çoğu düşüncemin de önyargılara dayandığını ve gerçeklerle örtüşmediğini anlamamı da sağlamış oldu.

Tezin oluşum sürecindeki tüm katkıları için danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Ercan YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Beni her zaman destekleyen aileme ve özellikle hep yanımda olan ağabeyim Süleyman TURSUN'a sonsuz teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**

ABSTRACT ..... **II**

ÖNSÖZ ..... **III**

İÇİNDEKİLER ..... **IV**

GÖRSELLER LİSTESİ ..... **VII**

GİRİŞ **1**

1. BÖLÜM
OSMANLI ÖNCESİ TÜRK KÜLTÜRÜNDE HEYKEL

1.1. Hunlarda Heykel 3
1.2. Göktürklerde Heykel 5
1.3. Uygurlarda Heykel 7
1.4. Büyük Selçuklularda Heykel 8
1.5. Anadolu Selçuklularında Heykel 9

2. BÖLÜM
15. YÜZYILDAN 19. YÜZYILA OSMANLIDA HEYKEL

2.1. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Heykel 11
2.1.1. Bizans Heykelleri'nin Saray Avlusuna Konulması ve Korunması 11
2.1.2. Fatih'in Madalyonu 12
2.2. Yavuz Sultan Selim'in Madalyonu. 13
2.3. Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Heykel 14
2.3.1. Kanuni'nin Madalyonları 14
2.3.2. Sadrazam İbrahim Paşa'nın Budapeşte'den Getirdiği Heykeller 15
2.4. Sultan III. Selim Dönemi'nde Sarayda Balmumu Heykeller 17
2.5. Sultan II. Mahmut'un Madalyonları Ve Portreli Sikkeleri 17

2.6. Sultan Abdülmecit Döneminde Heykel 18
2.6.1. Osmanlıda İlk Müze (Mecma-ı Asar-ı Atika) 18
2.6.2. Sultan Abdülmecit'in Ihlamur Kasrına Yaptırdığı Heykelli Havuz 19
2.7. Sultan Abdülaziz Döneminde Heykel 19
2.7.1. Sultan Abdülaziz'in Sipariş Ettiği Park Ve Bahçe Heykelleri.....20
2.7.2. Müze-i Hümayun 21
2.7.3. Sultan Abdülaziz'in Atlı Heykeli 21
2.7.4. Sultan Abdülaziz'in Mermer Büstü 22
2.7.5. Ahmet Ali Efendi'nin (Şeker Ahmet Paşa) Düzenlediği Sergide Heykeller .23
2.7.6. Sultan Abdülaziz Tarafından Yaptırılan Osmanlı Padişahlarına Ait Fildişi Portreler. 24
2.8. Sultan Abdülhamit Döneminde Heykel 25
2.8.1. Elifba Kulübü Sergisinde Heykeller 25
2.8.2. Osman Hamdi Bey Ve İstanbul Arkeoloji Müzesi 27
2.8.3. Balmumu Heykeller Sergisi 29
2.8.4. Sanayi Nefise Mektebi'nin Açılışı 30

3. BÖLÜM
OSMANLIDA ANITLAR

3.1. Osmanlı'da Mimari Anıtlar 34
3.2. Osmanlı'da Figüratif Anıtlar 37
3.2.1. İstanbul'daki Figüratif Unsurlu Anıt Projeleri 37
3.2.2. Mısır'da Hidiv İsmail Paşa'nın Figüratif Anıt Heykel Siparişleri 38
3.2.3. Sivas Kara Osman Bey Anıtı 39

4. BÖLÜM
SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ HEYKEL BÖLÜMÜNÜN AÇILIŞINDAN CUMHURİYETİN İLANINA OSMANLIDA HEYKEL (1883-1923)

4.1. Osmanlı'da Heykel Eğitimi: Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Bölümü 41
4.2. Osman Hamdi Bey'in Heykel Bölümüne Katkısı 42
4.3. Osmanlı'nın İlk Heykel Öğretmeni Yervant Osgan Efendi 43
4.4. Osmanlının ilk Türk Heykel Öğrencisi ve Öğretmeni İhsan Özsoy.....44

4.5. Osmanlı Döneminde Heykel Eğitimi Almış Türk Heykeltıraşlar 46
4.6. Sanayi-i Nefise'nin Açılışından İtibaren Heykel Sergileri 50

SONUÇ 51

KAYNAKÇA 52

GÖRSELLER 58

ÖZGEÇMİŞ 88

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1-2: Proto Türk veya Hun devrine ait Geyik Taşı 58
Görsel 3-4: Eski Kurganda Bulunan Altın Elbise 58
Görsel 5 : Kültigin Heykelinin başı ve hanımına ait heykelin yüz ve gövde detayları 59
Görsel 6 : Kültigin Abidesi 59
Görsel 7 : Göktürk Dönemi Balbal. 60
Görsel 8 : Göktürk Dönemini Balballar 60
Görsel 9 : Göktürk Dönemi Koç Heykeli ve Balballar.....61
Görsel 10 : Göktürk Dönemine ait bir eliyle silah, diğer eliyle kadeh heykeller.....61
Görsel 11 : Uygur Heykeli örneği 62
Görsel 12 : Uygur Heykel örnekleri 62
Görsel 13 : Kızıl, Uygur heykeli 63
Görsel 14 : Sorçuk, At Başı 63
Görsel 15 : XII. yüzyıl Büyük Selçuklulara ait stuko figür 64
Görsel 16 : Worcester Art Museum'da XII. yüzyıl Büyük Selçuklulara ait stuko figür 64
Görsel 17 : Selçuklu Prensi heykeli, 15. yüzyıl 65
Görsel 18 : Konya İnce Minareli Medresesi'nden saz çalan taş kabartma (1220).....65
Görsel 19 : Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Şifahane taçkapısında insan figürleri 66
Görsel 20 : Konya Kalesi'nden taş kabartmada bağdaş kuran insan figürü (Konya İnce Minareli Medrese Müzesi, 1220 civarı) 66
Görsel 21 : Konya Kalesi'nden taş kabartmada melek figürü (Konya İnce Minareli Medrese Müzesi, 1220) 67
Görsel 22 : Konya Kalesinden gelme çift başlı kartal (Konya İnce Minareli).....67
Görsel 23 : Yakutiye Medresesi kapı çıkıntısının yan cephesinde kartal arması 68
Görsel 24 : Diyarbakır Ulu Camii Portalı'nda boğa aslan mücadelesi (1177-1185) 68
Görsel 25 : Gentile Bellini tarafından yapılmış Fatih madalyonu (1507) 69
Görsel 26 : Ferrara'nın yaptığı Fatih madalyonu 1467-1478 69
Görsel 27 : Yavuz Sultan Selim'in madalyonu 1517 70
Görsel 28 : Budin'den getirilen heykelleri gösteren minyatür 70
Görsel 29 : Abdülmecit'in Ihlamur Kasrına yaptırdığı heykelli havuz 71
Görsel 30 : Abdülaziz'in Avrupa'dan getirttiği boğa heykeli 71
Görsel 31 : Abdülaziz'in getirttiği geyik heykeli 72
Görsel 32 : Charles Fuller, Sultan Abdülaziz Heykeli. 1872 Bronz.....72
Görsel 33 : Charles Fuller, Sultan Abdülaziz Büstü. 1872 Mermer 73
Görsel 34 : Fildişi Kabartma Osmanlı Padişah Portreleri 1861-1876 73
Görsel 35 : İskender Lahdi 74
Görsel 36 : III. Ahmed Tophane Çeşmesi.....74
Görsel 37 : II. Mahmut döneminde dikilen nişan taşı 75
Görsel 38 : Rus İttifakı'nı simgeleyen Hünkâr İskelesi 75
Görsel 39 : Osmanlı İmparatorluğu'nda yenidünya görüşünün simgesi küre.....76
Görsel 40 : II. Abdülhamit döneminde yaptırılan saat kulesi, Dolmabahçe 76

Görsel 41 : Telgraf Anıtı....77
Görsel 42 : Hicaz Demiryolu anıtı Hayfa 77
Görsel 43 : Muzaffer Bey'in 31Mart Olayı anısına yaptığı Abide-i Hürriyet Anıtı 78
Görsel 44 : Muzaffer Bey'in Yaptığı, Konya Ziraat Anıtı....78
Görsel 45 : Tayyare Şehitleri Anıtı....79
Görsel 46 : Tanzimat Anıtı Projesi 79
Görsel 47 : Kara Osman Bey Anıtı 80
Görsel 48 : Kara Osman Bey Anıtındaki Büst 80
Görsel 49 : Yarvant Osgan, Zeybek Heykeli....81
Görsel 50 : Yarvant Osgan, Tavukçu Kadın Heykeli....81
Görsel 51 : Yervant Osgan, Naile Hanım Büstü....82
Görsel 52 : İhsan Özsoy, Kerime Salahur'un Büstü 82
Görsel 53 : İhsan Özsoy, Kadın Büstü 83
Görsel 54 : İsa Behzat, Saz Şairi....83
Görsel 55 : Mesrur İzzet, Çocuk Büstü 84
Görsel 56 : Mehmet Bahri, Düşünce 84
Görsel 57 : Basri, Yukarı Bakan Genç....85
Görsel 58 : Mehmet Mahir Tomruk, Fazıl Tomruk Büstü....85
Görsel 59 : Nijad Sirel, Avni Lifij'in Başı....86
Görsel 60 : Ratip Aşir Acudoğu, Fahriye Yen'in Başı 86
Görsel 61 : Kenan Yontunç, Dansöz 87

GİRİŞ

Bu tez çalışması, Türk Kültür Tarihinin önemli bir bölümünü oluşturan Osmanlı İmparatorluğu'nda heykel sanatı adına yaşanan olguları saptayarak irdelemeyi ve bunların Türk heykelinin tarihsel gelişim sürecine katkısını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığını sürdürdüğü tarihsel çerçevede, heykel sanatının geçmişteki Türk tarihinde olduğu gibi bir yoğunluk veya canlılıkta kültürel yaşam içinde yer almadığı bilinen bir gerçektir. Fakat bu gerçeğin kapsamının ve sınırlarının ne olduğu ile bu konudaki genel kanı veya zanların ürettiği bazı önyargıların ne derece doğru olduğu muğlaktır. Meselenin tüm netliğiyle anlaşılabilmesi için akademik bir genel çerçeve oluşturacağı düşünülen bu tez çalışmasının oldukça önemli bir işlevi yerine getireceği düşünülmektedir.

Araştırmaya bir temel oluşturması doğrultusunda, öncelikle Osmanlı öncesi Türk kültüründe heykelin yeri ve öneminin ne olduğuna ve belli başlı Türk devletlerinde karşılaşılan heykel tür ve üsluplarının neler olduğuna değinilme gereği duyulmuştur. Böylelikle tezin ilk bölümü bu meseleye ayrılmış, Osmanlı'nın heykel sanatı adına nasıl bir arka plana ve mirasa sahip olduğu belirlenmiştir.

Yapılan araştırmalarda Osmanlı'da heykel meselesinin üç temel kategoride ele alınabileceği görülmüştür. Bunlar sırasıyla; erken dönemden geç döneme kadar padişahların ilgi ve istekleri ile gerçekleşen tek tek olaylar kategorisi, tüm Osmanlı tarihi boyunca imparatorluk sınırları içinde gerçekleştirilmiş ya da gerçekleştirilmesi düşünülmüş anıtlar kategorisi ve son olarak da Osmanlı'nın son dönemlerinde heykel sanatı adına gerçekleştirilen kurumsallaşma ve buna bağlı gelişmeler kategorisidir. Osmanlıda heykel meselesinin tüm hatlarıyla ele alındığı bu kategorik üç bölüm tez çalışmasının omurgasını oluşturmaktadır.

Tezin tüm bölümlerinde literatür taramasıyla elde edilen veriler, ulaşılabildiği ölçüde görsellerle de örneklendirilerek somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Elde edilen

tüm bilgiler ışığında Osmanlı İmparatorluğunda Heykel sanatının yeri ve kapsamı adına ulaşılan tüm gerçekler ve çıkarımlar da tezin sonuç bölümünde, genel vargılar ve tanımlar olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM

OSMANLI ÖNCESİ TÜRK KÜLTÜRÜNDE HEYKEL

1.1. Hunlarda Heykel

Eski çağlardan beri Türkler heykel sanatıyla ilgilenmiş ve başarılı yapıtlar ortaya koymuştur. Bu yapıtlardan ahşap ve toprak gibi dayanıksız malzemeden yapılmış olanların çoğu zamanla yok olmuşsa da taş olan heykellerin bazıları günümüze kadar gelmiştir. Tarihte en eski Türk heykel örnekleri Orta Asya sanatında görülür.[1]

Büyük Türk topluluğunu kuran Hunlar, ataları Proto Türklerle İç Asya'da yaşamıştır. Hun Türklerinin yaşadığı bu bölgelerde onlara ait olduğu varsayılan kayalara oyulmuş resimler vardır. Erken devirde kaya yüzeylerinde ve mağarada görülen kaya resimleri, Orta ve İç Asya'nın bazı bölgelerinde ve özellikle Moğolistan, Altaylar ve Sibirya'da görülür. Türk topluluklarına mal edilebilecek bu kaya resimlerinin bazıları boyayla yapılmış bazıları da negatif bir görüntü oluşturacak şekilde kayalara oyulmuş ya da sivri uçlu bir aletle çizilerek oluşturulmuştur.[2] Dolayısıyla bu oyma ve negatif konturlu çalışmalar Türk tarihindeki ilk rölyef denemeleri olarak da değerlendirilebilirler.

Proto-Türk ve Hun devirlerinde; taş, maden ve ahşaptan yapılmış heykeller de vardır. Bu heykellerin çoğu sembolik veya dinsel amaçla yapılmış eserlerdir. Hun devrinde yapılan taş heykeller, bronz çağı eserlerinin takipçisi ve aynı zamanda Göktürk devri heykellerinin başlangıcı durumundadırlar. Bu heykeller çoğunlukla ata

[1] Nurdane Özdemir, *Anadolu Halk Kültüründe Resim, Heykel ve Müziğin Yeri Önemi,* 1. Baskı, Nurol Matbaacılık A.Ş, Ankara 1997, s. 26.
[2] Yaşar Çoruhlu, *Erken Devir Türk Sanatı,* 1. Basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, s. 146, 148 - 149.

kültürünü temsil ederler ve ölen kişiye duyulan saygıyı ifade etmek amacıyla yapılmışlardır.

Günümüzde bile bu heykellere sunum yapılmakta ve saygı gösterilmektedir. Heykellerin bazıları tapınmak ya da kurban için ayrılmış alanlarda bulunurlar.[3]

"Bunların ikonografik özellikleri bölgelere göre farklılıklar göstermekle birlikte, Güney Sibirya, Altaylar, Moğolistan ve Orta Asya, gibi bölgelerde birbirine çok benzemektedir. Çoğu zaman ayakta, bazen oturmuş (bağdaş kurmuş) vaziyette bir eli silah üzerinde veya kemeri tutarken, diğeriyse kimine göre bir kımız kabı, kimine göre de içinde başka sıvıların bulunduğu bir kadeh tutarken, vücut hatları kaftan, çizme ve kemer üzerinden betimlenmiş taş heykeller söz konusudur. Heykeller bazen bir çanak veya başka bir nesneyi iki elin arasında sıkıca tutarlar. Bu ellerin bulunduğu yükseklik değişir. Heykellerde saçların ne şekilde düzenlendiği de kolayca anlaşılabilmektedir. Ayrıca bazılarında sakal, bıyık, küpe, göğüs gibi öğeler de betimlenmiştir. Heykellerde kısmen portre özelliği bile görünür. Örneğin Altaylar ile Kırgızistan bölgelerindeki heykellerin yüzleri arasındaki farklar hemen ayırt edilir.

Bu özelliklere uygun olarak Altay bölgesinden Barnaul Müzesi'ne getirilen kazılarak şekil verilmiş iki granit heykelden biri kül kabı tutan sakallı ve bıyıklı bir erkek diğeri ise bir kadındır."[4]

Hunların oluşturduğu ilk Türk sanatının en önemli üslubu hayvan üslubudur. Hun Türklerinin egemen olduğu ve yaşadığı bölgelerde yapılmış olan bu tür eserler görüntüleriyle ve olgunluklarıyla diğer topluluklardaki örneklerden ayrılırlar. Bu üslubun üç boyutlu taşlar üzerine uygulanması sonucu çıkan eserlere 'geyik taşları' denilmektedir.

"*Tunç devri ve Hun Devleti döneminde heykel diyebileceğimiz bir gurup taş eser de geyik taşları olarak anılan, başları geyik, koç veya kartal başından esinlenilmiş*

[3] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e. s*. 145.
[4] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e. s.* 145-146.

üstleri geyik vb hayvanlarla veya ruh tasvirleriyle doldurulmuş ve kökenleri muhtemelen menhirlere dayanan dikili taşlardır" (Görsel 1, Görsel 2)[5].

Hayvan biçimli nesneler ve hayvan tasvirleri, taşlar dışında çeşitli malzemeler üzerinde de betimlenmişlerdir. Bu çalışmalar maden ve ahşaptan oluşturuldukları gibi, kumaş, bakır, gümüş ve altın gibi zeminler üzerinde de tasvir edilmişlerdir. Örneğin Hunlara ait Esik Kurganı'nda bulunan ve IV. yüzyıldan kaldığı anlaşılan, 15-16 yaşlarında gömülmüş olan bir gence ait, tamamen altından olan elbisenin üzerindeki levhalarda, çeşitli hayvanlardan oluşan mücadele sahneleri tasvir edilmiştir (Görsel 3, Görsel 4)[6].

1. 2. Göktürklerde Heykel

Göktürkler döneminde yapılmış olan heykellerin malzemesi genellikle taştır. Özel bir şekilde ortaya çıktığı anlaşılan bu heykellerin çıkış kaynağının ilkel dönemden itibaren Avrupa'da ve Asya'da sık görülen menhirler olduğu düşünülmektedir. Menhirler birer idol yani tapınılacak tanrı, ruh veya mezar taşı olarak kullanılmışlardır. Bu nedenle menhirler, genelde açık arazilerde, tapınak alanlarında ya da mezarlıklarda bulunurlar.[7]

Göktürklere ait yazılı kaynaklar olan; *"Orhun Yazıtları'nın bulunduğu yerde, başta Kültigin'inki olmak üzere çeşitli heykeller bulunmuştur. Bunların bir bölümü mezarların üstüne yerleştirilerek, o kişinin anısını yaşatmayı amaçlar*"[8] (Görsel 5)[9].

Göktürk devrinde görülen heykellerin hepsi birçok açıdan birbiriyle benzerlik gösterirler. Dikilen heykellerin bir kısmı bölgede sevilen ve sayılan önemli kişiler

[5] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e.* s.146,147.
[6] Oktay Aslanapa, *Türk Sanatı*, Evrim Matbaacılık Ltd, İstanbul 1984, s.4,5.
[7] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e. s*. 198.
[8] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e.* s. 198.
[9] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 8.

adına dikilmiş eserlerdir (Görsel 6)[10]. Bu kişiler çoğu zaman; hükümdar, kahraman, savaşçı veya komutan gibi askeri vasıflara sahip şahıslardır. Heykellerin bir kısmı ata kültlerine bağlı olarak tapınmak amacıyla düzenlenmiş yerlerde yer alırken, bazıları da kurban için düzenlenmiş yerlerde bulunurlar. Heykellerin bir diğer bölümü de mezarlık alanlarında mezar taşı olarak dikilmişlerdir.

Bir de farklı anlamlar taşıyan balballar vardır. Muhtemelen ilk kez Göktürk devrinde görülmüş olan balbalların çok azı insan şeklinde biçimlendirilmiştir. Bu nesnelerin çoğu zor taşlardan yapılmış basitçe yontulup düzenlenmiştir. Balballar bir kahramanın öldürdüğü düşmanını temsil eder ve öteki dünyada kendisine hizmet etmesi amacıyla, ya mezar başına ya da çok uzak mesafelere konulan, form verilmiş dikey taşlardır. Balbalların tarihi kaynaklarının da yine menhirler olduğu düşünülmektedir (Görsel 7)[11].

Göktürkler döneminde de mezarlık alanlarda geyikli taşlara benzer taşlar ve basitçe yuvarlatılmış taş dikitler yer almaya devam etmiştir. Yukarda bahsedildiği gibi kabaca bir insan şekli verilmiş ya da düzleştirilmiş olan tüm bu taşların balbal olduğu kabul edilmektedir[12] (Görsel 8)[13].

Göktürkler döneminde rastlanılan heykel türlerinden biri de koç heykelleridir. VIII. yüzyılda Göktürklerle başlayan bu heykel geleneğine daha sonra Karakoyunlu ve Akkoyunlu mezar taşları olarak Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Kafkaslarda XVI. yüzyıl ve sonlarına kadar rastlanılmaktadır[14] (Görsel 9)[15].

Hunlarda olduğu gibi Göktürk devrinde de bir eliyle kap veya kadeh tutan ya da bir eliyle silah, diğer eliyle kadeh tutan heykel örnekleri de sık görülür. Bu

---

[10] https://www.google.com/search?q=Göktürklerde+diklen+gültegin+abidesi&tbm=isch&tbs=rimg:CVqg6zZDtQ15Ijgu08tiw2_1WuNICsdo8odGVkdGgMYEVjuPn9bePeS6efWAqeKE8 (Erişim tarihi: 22.06 2019).

[11] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e.* s. 160, 201.

[12] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e. s.* 209.

[13] https://www.google.com/search?tbm=isch&q=Göktürk+dönemi+kugan&chips=q:göktürk+dönemi+kugan,online_chips:balbal&sa=X&ved=0ahUKEwiXv-DYxPziAhUBiFwKHR (Erişim tarihi: 13 06 2019)

[14] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 9.

[15] https://www.google.com.tr/search?q=göktürk+koç+heykeli&client=opera&hs=hjO&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiPzaz_opvjAhWt0KYKHYsqA_EQ_AUIECgB&biw=880&bih=417 (Erişim tarihi: 04. 07 .2019).

heykellerin görüldüğü bölgeler, Altaylar, Moğolistan ve Sibirya'nın diğer bölgeleridir[16] (Görsel 10)[17].

1. 3. Uygurlarda Heykel

Heykel alanında Türkler ilk ve asıl büyük başarıyı Uygurlar döneminde göstermişlerdir. Orta Asya'da Uygurlardan önce heykel sanatında Tohar üslubu, Gandhara üslubu ve Batı Türk Devri üslubu isimlerini alan heykel tarzları söz konusu olmuştur. Bu ekoller, Uygur heykel ve kabartmalarını etkilemiş bunun sonucu olarak erken ve klasik Uygur tarzlarını oluşturmuşlardır. Uygur heykel ve kabartmaları konu olarak resim sanatı konularının tekrarıdır. Temel amaç dinsel ikonografinin yansıtılmasıdır. Bu nedenle Budha, Budist tanrılar ve rahipler, cinler, kahramanlar, çeşitli hayvanlar, Budha'nın hayatına dair sahneler ya da çeşitli efsane ve destanlar ana konulardır (Görsel 11)[18], (Görsel 12)[19].

Uygurlarda Hint, Yunan ve Çin sanatının etkileri ile Buda heykel sanatı da gelişmiştir. Uygur heykelinin en önemli özelliklerinden biri yaşadıkları coğrafyada o zamana dek heykel sanatında görülmemiş olan realist üsluptur. Bunun en güzel örneği Kızıl'da bulunan diz çökmüş halde, omzunda yük taşıyan 47cm. yüksekliğindeki toprak heykeldir. Bu heykel VIII-IX. yüzyıl heykel sanatı için karakteristiktir. Cildi esmer, saçları siyah, üstünde kahverengi bir peştamal ve vücudu çıplak olan heykelin realist bir üslubu vardır (Görsel 13)[20].

---

[16] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e*. s. 209 - 210.
[17] https://www.google.com/search?tbm=isch&q=Göktürk+dönemi+kugan&chips=q:göktürk+dönemi+kugan,online_chips:balbal&sa=X&ved=0ahUKEwiXv-DYxPziAhUBiFwKHR (Erişim tarihi: 13.06 .2019).
[18] Yaşar Çoruhlu, *a. g. e*. s. 278,281.
[19] https://www.google.com/search?q=Uygur+heykel+örnekleri&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=itWIRE-5bY0hpM%253A%252CMJA1LSnrPZsQzM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kT2Z4 (Erişim tarihi 13. 06. 2019).
[20] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s.14.

Uygur heykeline verilebilecek bir diğer güzel örnek de Sorçuk'ta bulunmuş olan at başıdır. VIII-IX. yüzyıllara ait alçıdan yapılmış ve uzun kenarı 27 cm olan heykelin kabarmış yelesiyle garip bir yüz ifadesi vardır (Görsel 14)[21].

İnsan yüzlerine kişisel bir özellik kazandırmak yani gerçekçi portreler yapmak, Türk sanatında ilk kez Uygur duvar resimlerinde ortaya çıkmıştır[22].

1. 4. Büyük Selçuklularda Heykel

Büyük Selçuklular mimari süsleme sanatında olduğu gibi, figürlü plastik sanat alanında da başarılı yapıtlar ortaya koymuşlardır. Bu yapıtların öncüleri olan ve Kafkasya, Dağıstan ve Kubaça'da bulunmuş 40 adet taş rölyef mimari süsleme olarak büyük bir ustalıkla işlenmişlerdir. Taş kabartmalar XI. yüzyıl sonlarında bu bölgeye hakim olan Türkler tarafından yapılmaya başlanmış ve yapımları XIII. yüzyıl ortalarına kadar devam ettirilmiştir. Rölyefler Selçuklu Türklerinin gündelik hayatını canlandırması bakımından ayrı bir özellik taşımakta ayrıca Uygur sanatına kadar uzanan bağlantıları göstermektedir[23] .

Rey'deki kazılarda Büyük Selçuklulara ait stukodan yapılmış heykeller bulunmuştur. Yükseklikleri bir metreye ulaşan kadın ve erkek figürlerden oluşan heykeller bazen oturmuş vaziyette bazen de ayaktadırlar (Görsel 15)[24]. Bu heykellerin yanında emir ve prenslere ait portreler de bulunmuştur. Köşk ve sarayda süs olarak kullanılan bu figürler boyanmıştır. Bunların aralarında, aslan figürleri, sfenks, grifon heykelleri de vardır. Uygur heykel sanatının devamı gibi görünen heykeller bugün Bağdat ve Tahran'daki koleksiyonlarda, Avrupa ve Amerika'daki müzeler ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadırlar. Bugün hâlâ Amerika'da, Massachusett Worchester

[21] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s.14.
[22] Oktay Aslanapa, *a. g. e*. s.16.
[23] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 309.
[24] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 311.

Art Museum'da sergilenen ve ayakta duran erkek heykeli arkaik ifadesi ile Büyük Selçuklu plastik eserlerine güzel bir örnektir (Görsel 16)[25].

"*New-York Metropolitan Müzesi'nde Cora Timken Burnett koleksiyonundan büyük boyda diğer bir heykel çok süslü ve gösterişli baş örtüsü gerdanlıkları, belinde uzun kılıcı küfi yazılı zengin kaftanı ile belki bir Selçuklu emirini canlandırmaktadır. Büyük Selçukluların stuko kabartmaları bu heykellerden daha ince detaylı ve büyük bir ustalık eseri olmakla beraber dekoratif özelliklerin kuvvetle belirdiği farklı bir üslup gösterir. New York Metropolitan müzesinde çok iyi muhafaza edilmiş stuko bir baş bütün özellikleri ile bir Selçuklu tipini canlandırmaktadır*"[26] (Görsel 17)[27].

1.5. Anadolu Selçuklularında Heykel

Anadolu Selçukluları, Uygur ve Büyük Selçuklu sanatlarının etkisiyle figüratif sanat alanında başarılı yapıtlar ortaya koymuşlardır. Anadolu Selçukluları yaşadıkları coğrafyanın sert iklim şartları nedeniyle malzeme olarak stuko yerine taşı tercih etmişlerdir. Mimarilerinde, özellikle kervansaray, kale, türbe ve cami gibi yapılarda hayvan ve insan figürlerine rastlanılır[28] (Görsel 18)[29], (Görsel 19)[30].

Bu figürler, otururken bağdaş kurmuş ve kaftan giymiş uzun saçlı, çekik gözlü, dolgun yanaklı, küçük ağızlı, ince burunlu olarak işlenmişlerdir (Görsel 20)[31]. Şimdi Konya İnce Minareli Medrese Müzesi'nde olan ve geçmişte sur kapısının her iki

---

[25] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 310.
[26] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 310.
[27] https://www.google.com/search?q=Selçuk+pernsine+ait+heykel+başı&tbm=isch&tbs=rimg:CQgJgLWV6B8pIjieNHIay5EotkDA_1Rm7sLl5dGZPeiV7d4ekBbcFRKxMo04Mww-vnQ1pxGW (Erişim tarihi: 22. 06. 2019).
[28] Oktay Aslanapa, *a. g. e.* s. 312-313.
[29] Doğan Kuban, *"Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı"*, I. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 404.
[30] Doğan Kuban *Divriği Mucizesi,* 3 Baskı. Yapı Kredi Yayınları, Istanbul 2003, s.135.
[31] Nurdane Özdemir, *a. g. e*. s. 29.

tarafını süsleyen kanatlı iki melek figürü oldukça ilginçtir (Görsel 20)[32]. Taş rölyef olarak işlenen bu melekler kanatlı, uzun saçları örgülü ve başlarında süslü taçlarla betimlenmişlerdir.[33]

Selçuklu yapılarında kullanılan geçme kıvrımlı halat biçiminde yılan, ejder ve tek başlı kartal motifleri, stilize aslan motifleri Asya ve Yakın Doğu'nun tüm bölgelerinde kullanılmış olan plastik verilerdir. Bazı hayvan figürleri Selçuklularda simge olarak kullanılmıştır. Özellikle güç simgesi olarak kullanılan kartal ve aslan motifleri çok sevilmiştir. Çift başlı kartal, Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubad'ın arması olarak kullanılmıştır (Görsel 22)[34]. Bu bilgiye Kubadabad'da bulunan bir çinide kartal gövdesi üzerinde Es Sultani yazılı olmasından varılmaktadır. Niğde Sungur Bey ve Divriği Ulu Camilerinin dış cephelerinde de kartal kabartmalarının bulunması bu figürün sık kullanıldığını göstermektedir (Görsel 23)[35]. Anadolu Selçuklu heykellerinde kartalın yanı sıra, aslan, boğa ve ejder gibi hayvanlar da sık rastlanan figürlerdir (Görsel 24)[36].

---

[32] https://www.google.com/search?q=Konya+kalesindeki+taş+kabartma+melek+figürü&tm=isch&tbs=rimg:CZDznhURqRd0IjgwGgem7hEfqa6Ip0ldUazqpxfCbPHcpG71wVVFHkzMXdl6aSKj9pb56b1AyDlTll46Mid_1xbeQyoSCTAaB6buERpEXL7kon19mU2KhIJroinSV1RrOoReSyybGhLKyMqEg (Erişim tarihi: 22.06.2019).

[33] Nurdane Özdemir, *a. g. e.* s. 29.

[34] https://www.google.com/search?q=Konya+kalesindeki+taş+kabartma+melek+figürü&tm=isch&tbs=rimg:CZDznhURqRd0IjgwGgem7hEfqa6Ip0ldUazqpxfCbPHcpG71wVVFHkzMXdl6aSKj9pb56b_1AyDlTll46Mid_1xbeQyoSCTAaB6buERpEXL7kon19mU2KhIJroinSV1RrOoReSyybGhLKyMqEg (Erişim tarihi: 22.06.2019).

[35] https://www.google.com/search?q=Yakutiye+medresesinde+kapıçıktısında+kartal+arması&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjJ4e2Isf3iAhURdJoKHVHlBGIQ_AUIE (Erişim tarihi:22. 06.2019).

[36] Nurdane Özdemir, *a. g. e.* s. 31.

2. BÖLÜM

15. YÜZYILDAN 19. YÜZYILA OSMANLIDA HEYKEL

2.1. Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde Heykel

Sanat geçmişte her zaman imparatorlukların desteği ve beğenisi doğrultusunda gelişme göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda da, Fetihleri kadar bilim ve sanata olan düşkünlüğü, devletin temel ilkelerini belirlemesi ve ilginç kişiliğiyle ünlenmiş olan Fatih Sultan Mehmet, birçok sanat dalını saray okuluna bağlamış ve gelişmelerini sürdürmeleri için katkı sağlamıştır. Fatih'in sanata olan merakı XV. yüzyılın ikinci yarısında birçok Avrupalı sanatçının, madalyon ustası heykelcinin ve ressamın İstanbul'a gelmesini sağlamıştır. Bu nedenlerle Osmanlı İmparatorluğu'nun batı sanatıyla ilk ilişkilerinin Fatih döneminde, onun sanata karşı olan hayranlığı ve hoşgörüsü sayesinde filizlendiği söylenebilir.[37]

2.1.1. Bizans Heykelleri'nin Saray Avlusuna Konulması ve Korunması

Osmanlılar kendilerinden önce topraklarında yaşamış olan uygarlıkların heykel ve rölyeflerini ortadan kaldırmamışlardır. İstanbul'un fethinden sonra kendini iki kıtanın sultanı ve iki denizin hakanı olarak ilan eden Fatih Sultan Mehmet de bu sanata sahip çıkmış, kültür ve sanat koruyuculuğu yapmıştır. Osmanlı topraklarında bulunan Bizans sanatına sahip çıkan padişah bu uygarlığa ait heykel ve kabartmaları yok etmemiştir. İstanbul meydanlarında bulunan, Sultanahmet'deki Theodosius Anıtını,

[37] Bağcı, Serpil – Çağman, Filiz –Renda, Günsel – Tanındı, Zeren, *Osmanlı Resim Sanatı* 2. Baskı Özyurt Matbaacılık Ankara 2012, s.34

Yılanlı Sütunu ve Altın Kapı'daki kabartmaları korumuş, sadece Doğu Roma İmparatorluğu'nun simgesi Justinianus heykelini kaldırtmıştır. Diğer birçok heykel ve lahiti de kendisinin yaptırmış olduğu Topkapı Sarayı'nın ikinci avlusuna taşıtmıştır.[38]

2.1.2. Fatih'in Madalyonu

Batı sanatına çok yönlü merakı olan Fatih Sultan Mehmet Venedik'le yapılan barış antlaşmasından sonra sıkı bir siyasal ve kültürel ilişki kurmuş ve Venedik Doçu'ndan ressam ve bronz döken bir heykelci istetmiştir. Bu bilgi 16. yüzyılın ünlü İtalyan ressam, sanat kuramcısı ve biyografi yazarı Vasari'de yer almaktadır. Fatih sultan Mehmet'in bu talebinden sonra resmini ve portreli madalyonlarını yapmak için İstanbul'a çok sayıda sanatçı gelmiştir. Gelen sanatçılar arasında Padovalı Heykelci Bartolomeo Bellano ve ünlü ressam Gentile Bellini de vardır. Bellini tarafından Fatih'in resimli madalyonları ve portresi yapılmıştır[39] (Görsel 25)[40].

İstanbul'a gelen diğer İtalyan sanatçılar arasında, Ferrara (Costanzo di Moysis) da yer almaktadır. 1467-1478 yılları arasında İstanbul'a gelmiş olduğu tahmin edilen Ferrara'nın, üzerinde Fatih'in portresi ve atlı kabartması bulunan madalyonu yaptığı bilinmektedir[41] (Görsel 26)[42].

Fatih'in; *"...Manisa valiliği sırasında Sakız ve Yeni Foça'daki Cenevizlilerle yakınlığı olduğu sanılır. Bu süreç içerisinde eline antik sikke ve madalyalar geçmiş olmalıdır. Antik dönem kralları gibi Rönesans hümanistleri de üzerinde kendi porteleri bulunan madalyalar döktürmüşlerdir. Hatta Bizans hükümdarı VIII. Johannes*

[38] Günsel Renda, "Osmanlılarda Heykel", *Sanat Dünyanız 82,* Yapı Kredi kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 139.

[39] Serpil Bağcı - Filiz Çağman- Günsel Renda - Zeren Tanındı, *a. g. e.* s. 34-35

[40] Günsel Renda, *a. g. e.* s. 139.

[41] Serpil Bağcı - Filiz Çağman - Günsel Renda - Zeren Tanındı, *a. g. e.* s. 34-35-36

[42] https://www.google.com/search?q=fatih+sultan+mehmet%27in+yapt%C4%B1rd%C4%B1%C4%9F%C4%B1+madalyonlar&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwilsJjJnfniAhUSKuwKHetqCKUQ_AUIECgB&biw (Erişim tarihi :12 06. 2019).

Paleologos'un (1425-48) İtalyan sanatçısı Pisanello tarafından 1438'de yapılmış portreli bir madalyası vardır. Fatih bu madalyayı ya da benzerlerini görmüş olabilir. O da tarihin ünlü hükümdarları gibi portreli madalyalarını yaptırarak kendi imgesini ölümsüzleştirmek isteyecek ve bu imgeyi propaganda amaçlı kullanacaktır. Fatih Sultan Mehmet'in Avrupa'da rastlanan en erken imgelerinden birisi, 1460'lı yıllarda Floransa'da yapılmış bir oymabaskı portredir. Osmanlı hükümdarı burada paleologos portresine benzetilmiş ancak altına El Gran Turco (Büyük Türk) yazısı eklenmiştir. Ejderhalı fantastik başlığı ise Fatih'i bir bakıma 'Türk ejderhası' olarak tanımlıyor olmalıdır." [43]

Yapılan portreli madalyonlarla Fatih Sultan Mehmet'in imgesi Avrupa'da yayılmış ve padişah bu imgeyle batılı rakiplerine görsel ve yazılı bir dille seslenmiştir. Fatih'in bu girişimi, ondan sonra gelen padişahların da madalyonlarını yaptırmasına öncülük etmiş ve sonrasında diğer padişahların da Avrupa'da portreli madalyonları görülmeye başlamıştır.[44]

2.2. Yavuz Sultan Selim'in Madalyonu

15. yüzyılda Anadolu'ya büyük ölçüde hakim olan Osmanlılar güçlenmeye paralel olarak, başta padişahlar ve sadrazamlar olmak üzere topraklarına kattıkları ülkelerin kültürel zenginliğine, sanat eserlerine ve sanatçılarına değer vermişlerdir. Bu kültürlerin taşınabilen değerlerini ve sanatçılarını Osmanlı sarayına getirmişlerdir. Özellikle Yavuz Sultan Selim'in doğuda kazandığı zaferler sonucunda Mısır ve Tebriz'den çok sayıda resimli el yazmasını ve bazı sanatçıları saraya getirdiği bilinmektedir[45].

Sanata meraklı olan Yavuz Sultan Selim de, Fatih'ten sonra kendi portreli madalyonunu yaptırmıştır (Görsel 27)[46]; *"...1517 Mısır Seferi anısına yapıldığı*

[43] Serpil Bağcı - Filiz Çağman - Günsel Renda - Zeren Tanındı, *a. g. e.* s. 33.
[44] Serpil Bağcı- Filiz Çağman - Günsel Renda - Zeren Tanındı, *a.g.e.,* s. 34-35.
[45] Turan Dikmetaş, *Osmanlı Sultanları,* ABC Sentez Yayıncılık. İstanbul 2000, s. 90.
[46] Günsel Renda*, a. g. e.* s. 141.

anlaşılan madalya vardır. Bir yüzünde padişahın portresi, arkasında ise Kahire, Nil nehri ve Piramitler kabartma olarak işlenmiştir. Etrafında ise padişahın Mısır zaferini vurgulayan MEMPHI.CAPRA.REIGBVS DE VICTIS yazısı dikkat çeker. Bu nedenle madalyanın padişah tarafından sipariş edildiği düşünülmüştür." [47]

2.3. Kanuni Sultan Süleyman Döneminde Heykel

Kanuni Sultan Süleyman'ın hükümdarlık dönemi Osmanlı'nın en parlak devri olarak kabul edilir. Kanuni Sultan Süleyman ordusunu ve devlet örgütünü zamanın gereksinmelerine göre düzenlemesiyle ün kazanmıştır. Kanuni ayrıca bilim insanına ve sanatçıya saygı göstermesiyle bilinir.[48] Sultan Süleyman Ungrus seferi sırasında İbrahim Paşa'nın savaş ganimeti olarak İstanbul'a getirdiği heykellerin bir kısmını atmeydanına bir kısmını da İbrahim Paşa'nın kişisel sarayının avlusuna koymasına izin vermiştir.[49]

Kanuni'nin bu izni, Osmanlı Padişahlarının ve devlet büyüklerinin figüratif heykel ve sanata hoşgörü ile yaklaştıklarının ve bu konuda bir çekincelerinin olmadığına yönelik önemli göstergelerden biridir.

2.3.1. Kanuni'nin Madalyonları

Portreli madalyonunu yaptıran Fatih'in, kendinden sonra gelen padişahların da madalyonlarını yaptırmasına öncülük ettiğine ve daha sonra Avrupa'da diğer Osmanlı padişahlarına ait madalyonların da görüldüğüne daha önce değinilmişti.

---

[47] Günsel Renda*, a. g. e.* s. 139.
[48] Ragıp Yazır, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi,* Cilt 6, Görsel Yayınları 1982, s. 672.
[49] İbrahim Hakkı Konyalı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları,* Birinci Cilt Bürhaneddin Matbaası, İstanbul 1943, s.122.

Özellikle Fatih Sultan Mehmet gibi siyasi amaçlar güden Kanuni Sultan Süleyman'ın da Avrupa'da portreli madalyonlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Avrupa ülkeleriyle güçlü siyasal ve kültürel ilişkiler kuran Kanuni'nin Avrupalı ünlü ressamlar tarafından yapılmış birçok portresi vardır. Bazı portrelerinin saray görevlilerine sunulmuş olduğu düşünülmektedir.[50]

"16. yüzyılda Kanuni'nin portresinin yer aldığı madalyonlara rastlanmıştır. Çeşitli müzelerde örnekleri bulunan ve Alfonso Lombardi adlı bir sanatçıya atfedilen bu madalyaların, Kanuni'nin siparişi olduğuna ilişkin bir kanıt yoktur. Bunlar Padişahın Avrupa'da yaygın gravür portrelerinden kopya edilmiş olmalıdır."[51]

2.3.2. Sadrazam İbrahim Paşanın Budapeşte'den Getirdiği Heykeller

Budapeşte zaferini detaylı bir şekilde anlatan Konyalı buradan getirilen heykeller hakkında şunları aktarmaktadır:

"... Saray kapısının dışındaki bir bakır heykelle, içerdeki heykelleri, saray ve kale civarındaki diğer arslan heykellerini, renkli ve beyaz; taş heykel kaidelerini ve çanlığı 215 basamak olan büyük kiliseden alınmış iki pirinç şamdanı ve daha birçok kıymetli şeyleri... Tuna - Belgrat ve Karadeniz yolu ile İstanbul'a gönderilmek üzere gemilere yüklediler."[52]

Savaş ganimeti olarak İstanbul'a gönderilen bu heykeller hakkında yazılan birçok yazı vardır fakat bunların nelerden yapıldığı, neler olduğu ve sayısı hakkında tarihçiler arasında derin ihtilaflar vardır. Muhit-Ül-Maarif ve Hammer bunların tunç Hergül, Diyana ve Apollon mabut heykelleri, putperest Yunan devri yadigârlarından olduğunu söylerler. Fakat bunların atlı olup olmadıklarını açıkça izah edememektedirler. Sayıları kesin bilinmeyen bu heykellerin, Ruznamede kral ile

[50] Serpil Bağcı –Filiz Çağmam- Günsel Renda - Zeren Tanındı, *a. g, e*. s. 83.

[51] Günsel Renda, *a. g. e*. s. 139.
[52] İbrahim Hakkı Konyalı, *a. g. e*. s.119-120.

oğullarına ait bakır heykeller olduğu yazılmaktadır. Bazıları bunların atlı heykeller olduğunu söylemekte fakat sayıları hakkında net bilgi vermemektedirler.[53]

Yine Konyalı'nın farklı kaynaklardan aktardıklarına göre, Hünername'de resmedilen bir minyatürde, Mehterhanenin önüne renkli bir taşın üstüne dikilmiş, çömelmiş iki çocuğu şefkatle kucaklayan bir şahıs tasvir edilmektedir. Matrakçı Nasuh'un bir eserinde ise heykeller gösterilmemiş ama iki heykel kaidesi resmedilmiştir. Hayrullah Efendi de bir yazısında bunların süvari heykelleri olduğunu ve mermerden oyulduklarını yazmıştır. Fakat aynı yazının bir başka sayfasında bunların tunçtan üç atlı heykel olduğu, ikisi genç ve yiğit, birinin ise ihtiyar olduğu söylenilmektedir. Hammer de bu heykellerin tunçtan yapılmış kahraman heykelleri olduğunu teyit etmektedir. Solakzade ise heykelleri *"sarayın önünde üç sureti garip ve ibretnümayi acip"* olarak nitelendirmektedir. Peçevi de bu heykeller hakkında; *"...kale kapısının taşrasında tunçtan garip ve acip ve musanna üç timsal var idi. Galiba büyüğü bir zaman cümle kefereye hükumet eden bir kralın timsali bundan küçerek olan diğer ikisi de kendinden sonra kral olan oğulları timsali imiş"* demektedir.[54]

Aydın'ın bir makalesinde bu heykelleri gösteren bir minyatüre yer verilmiştir (Görsel 28).[55] Sadrazam İbrahim Paşa getirmiş olduğu heykelleri, Kanuni Sultan Süleyman seferden döndükten sonra bir kısmını sarayın önüne bir kısmını da at meydanına koydurmuştur. Koyulan bu heykeller bazı tepkilere neden olmuş, İbrahim Paşa'nın muhafızları ve muhalifleri tarafından istismar edilmiş ve aleyhine propaganda vasıtası yapılmıştır. Figani adındaki bir şair yazdığı hicivde birinci İbrahim putları kırmış iken, ikincisi meydanlara diktirdi demektedir. Şairin bu sözleri, paşanın önce eşeğe ters bindirilip şehirde dolaştırılmasına sonra da idamına sebep olmuştur.[56]

Bu heykellerin İstanbul'a getirildiği, İbrahim Paşa'nın sarayına ve at meydanına dikildiği kesindir. Fakat İbrahim Paşa'nın vefatından sonra bu heykellere

---

[53] İbrahim Hakkı Konyalı, *a. g. e. s*. 121.
[54] İbrahim Hakkı Konyalı, *a. g. e. s*. 121-122.
[55] Derya Uzun Aydın, *İstanbul At Meydanı Anıtları Üzerine Bir Deneme (Dikili Taşlar, Heykeller Ve Lissipos'un Anıtları),* Batman Üniversitesi Yaşam bilimleri Dergisi Cilt 3, Sayı 1 (2013), s. 32
[56] İbrahim Hakkı Konyalı, *a. g. e.* s.123.

ne olduğu, nereye kaldırıldığına dair net bir bilgi yoktur. Yalnız, Ofen yadigarlarından Pirinç Şamdan'ın hala Ayasofya Müzesi'nde minberin önünde muhafaza edildiğine dair kesin kanıt vardır.[57]

2.4. Sultan III. Selim Dönemi'nde Sarayda Balmumu Heykeller

Büyük bir sanat koruyucusu olduğu ve imparatorlukta sanatın her türlüsüne karşı ön yargıyı kırmaya çalıştığı bilinen III. Selim, verdiği birçok resim siparişlerinin yanında heykelle de ilgilenmiştir. Padişahın heykelle ilgilendiği, sır kâtibi tarafından tutulmuş günlük notlarından öğrenilmektedir. Günümüze kadar gelmiş olan bu notlarda, III. Selim'in bir İtalyan sanatçı tarafından bal mumundan yapılmış heykelleri gizliden saraya getirterek seyretmiş olduğuna, aynı zamanda bir Türk ressamına kendi resmini yaptırdığına dair bir kayıt mevcuttur. Bu ressam ünlü hattat Mustafa Rakım Efendi'dir.[58]

2.5. Sultan II. Mahmut'un Madalyonları Ve Portreli Sikkeleri

Sultan II. Mahmut yeni tür portreli nişanlar yaptırmıştır. 5-6 cm çapında ve fildişi üzerine yağlıboya ile yapılmış bu büst portrelerde padişah kırmızı püsküllü fesi ve yeni üniformasıyla betimlenmiştir. 1832 tarihli Marras imzalı fildişi portre, bunların ilk örneğidir. Fildişi portreleriyle tanınan bu İspanyol kökenli Fransız sanatçının bir süre İstanbul'da kaldığı belirtilmektedir. Portreli madalyonları yerli sanatçılar tarafından da yapılan II. Mahmut'un portreli sikkeler bastırdığı da söylenmektedir. Ayrıca yabancı elçilere ve üst düzey görevlilere verilmek amacıyla Tasvir-i Hümayun denen portreli nişanlar sipariş etmiştir.[59]

---

[57] İbrahim Hakkı Konyalı, *a.g. e*. s.155.
[58] Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi,* Birinci Baskı, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1971, s. 23.
[59] Serpil Bağcı –Filiz Çağman- Günsel Renda - Zeren Tanındı, *a. g. e.* s. 290,291.

2.6. Sultan Abdülmecit Döneminde Heykel

Sultan Abdülmecit Osmanlı'da değerli antika eşyaları bir araya toplatmaya başlamasıyla ilk Türk müzesinin temellerini atmıştır. Abdülmecit sadece taşınabilir değerli eşyaları toplatmamış meydanlardaki tarihi eserleri de korumaya almıştır. 1856 yılında Sultan Ahmet Meydanında bulunan yılanlı sütun, dikilitaş ve burmalı taşın bakımlarını yaptıran Abdülmecit çevrelerini de düzenletmiş ve etraflarını parmaklıklarla çevirtmiştir.

2.6.1. Osmanlıda İlk Müze (Mecma-ı Asar-ı Atika)

Sultan Abdülmecit döneminde önemli olaylardan biri Osmanlı Devletinde ilk arkeolojik kazıların başlamasıdır. Yabancıların yaptığı kazı çalışmaları Maarif Nezareti'nin iznine bağlanmıştır. Padişahın emriyle devletin birçok görevinde bulunmuş ve Viyana Büyükelçiliği de yapmış olan Tophane Müşiri Fethi Ahmet Paşa görevlendirilmiş ve onun önderliğinde silahlar ve eski eserlerden oluşturulan koleksiyon (Mecma-ı Asar-ı Atika) 1846 yılında Aya İrini'de toplanmıştır. Bu girişim Türk müzeciliğinin ilk adımıdır.[60]

Buraya toplanan eserler arasında Abdülmecit'in damadı Rıza Paşa'nın hediye ettiği Porfiriyos'un bir heykeli, Atmeydanı'ndaki yılanların başları, İstanbul'un fethinde Haliç'i kapatan zincirin bir parçası ve tunçtan bir Herkül heykeli yer almaktadır.[61]

---

[60] Zeynep Yasa-Yaman, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi,* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012, s. 94.

[61] Fatma Akyürek, *Çağdaş Türk Heykel Sanatında Eş Ya Da Geçmiş Zamanlı Kültürel Verilerden Yararlanma*, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, İstanbul 1998, s. 43.

2.6.2. Sultan Abdülmecit'in Ihlamur Kasrına Yaptırdığı Heykelli Havuz

Abdülmecit'in modern yaşama duyduğu ilgi yaşadığı özel mekanına da yansımıştır. Başarılı bir mühendis olan Ernest Edouard de Caranza'ya 1848'de Ihlamur Kasrı için yunuslarla ve kuğularla bezenmiş dökme demirden bir havuz yaptıran padişah bu havuzu daha sonra 1856'da Dolma Bahçe Sarayı avlusuna taşıtmıştır (Görsel 29)[62]. Dolmabahçe sarayı 1877 yılına kadar kültürel ve sanatsal anlamda modernliğin temsili olmuştur. Sanatla uğraşan Sultan Abdülmecit yapmış olduğu resimlerde, batı saraylarındaki modern yaşamı yansıtmıştır.[63]

2.7. Sultan Abdülaziz Döneminde Heykel

Heykel sanatı açısından Sultan Abdülaziz dönemi büyük önem taşımaktadır. Padişah 1867 yılında Viyana Paris, Londra, gibi Avrupa'nın başkentlerine yaptığı ziyaretlerde görmüş olduğu heykellerden çok etkilenmiş, gittiği müzelerdeki heykelleri yakından incelemiştir. Padişahın 1867'de Paris'te katılmış olduğu dünya fuarı ise kendi başına bir müze gibidir ve bu fuarda anıtsal heykeller sergilenmiştir. Abdülaziz'in Avrupa'ya yaptığı bu gezi, bir Osmanlı hükümdarının Avrupa'ya yaptığı ilk ve tek gezidir. Abdülaziz bu gezi sonrasında Fransa'dan birçok heykel sipariş etmiştir. Osmanlının heykel plastiği ile tanışması da 19. yüzyılda Sultan Abdülaziz'in bu gezisinden sonra olmuştur. [64]

---

[62] https://www.google.com/search?tbm=isch&q=abdülhamid%27in+yaptırdıgı+kugulu+havuz&chips=q:abdülhamid+in+yaptırdıgı+kugulu+havuz,online_chips:beylerbeyi+sarayı&s (Erişim tarihi: 15. 06. 2019).

[63] Zeynep Yasa-Yaman, *a. g. e.* s. 96.

[64] Günsel Renda, *a. g. e.*, s.140-141.

2.7.1. Sultan Abdülaziz'in Sipariş Ettiği Park Ve Bahçe Heykelleri

Abdülaziz Avrupa gezisinde gördüğü heykellerden çok etkilenmiş ve bunun ardından çok sayıda heykel siparişi vermiştir. Kendi heykelini meydanlara diktirmese de Fransa'dan getirttiği hayvan heykellerini yaşadığı sarayın bahçesine koydurmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da seri üretim heykelleri yaygındır Türkiye'ye getirilen heykeller de bu türden atölye işi heykellerdir. Bulvarlara, parklara, bahçelere, yapıların dış duvarlarına yerleştirilen bu heykeller daha çok at, boğa, geyik ve diğer hayvan heykelleridir[65] (Görsel 30, Görsel 31)[66].

"Aralarında Antoine L.Barey, İsidore J. Bonheur, Pierre L. Rouillard, J. Leboeuf gibi heykelcilerin imzaları bulunan bu heykellerin hemen hepsi 1864 tarihlidir. Toplu bir şekilde İstanbul'a gelmiş olmalıdırlar. Nitekim. 1865'te L'ıllustration dergisinde çıkan bir yazı bu siparişleri veren Osmanlı Sultanını över ve bunun öteki Avrupalı hükümdarlara örnek olmasını diler. Yalnız Beylerbeyi Sarayı'nda değil Dolmabahçe ve Yıldız Saraylarında ve kimi konakların bahçelerinde bu tür heykeller vardır. Örneğin Beylerbeyi Sarayı'nın üst bahçesinde görülen I. Bonheur imzalı boğa heykelinin bir benzeri bugün Kadıköy'de Altınyol'dadır. Aynı imzayı ve tarihi taşıyan bir at heykeli Sabancı koleksiyonundadır. Abdülaziz'in getirtdiği bu heykeller, bu sanata karşı duyarlılık geliştirmiş olmalıdır" [67]

Abdülaziz'in heykel sanatı adına yaptığı bu hamle sayesinde heykel, yavaş yavaş dış mekanda kamusal alanlarda kendini göstermeye başlamıştır.

---

[65] Günsel Renda, a. g. e. s.141.

[66] https://www.google.com/search?q=Abd%C3%BClaziz%27in+getirdi%C4%9Fi+geyik+heykeli&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjH6fK9jvXiAhWyyKYKHRnhBms (Erişim tarihi: 15.06.2019).

[67] Günsel Renda, a. g. e. s.142.

2.7.2. Müze-i Hümayun

Abdülaziz'in Avrupa gezisinden sonra Osmanlı'da tarihi eserlere olan ilgi artmış, ülkede bulunan sanat eserlerini korumak için var olan kanunlara yenileri eklenmiştir. Mecma-ı Asar-ı Atika'nın adı 1869'da Sadrazam Ali Paşa tarafından Müze-i Hümayun olarak değiştirilmiştir.

"*Müzenin 'Hümayun'a ait olduğunun tescili, kurumun imparatorluğun topraklarındaki bütün kültürel varlığı, tarihi eserlerle metonimik olarak temsil ettiğinin vurgulanması anlamına geliyordu. Bu karar müzenin örgütlenişi ve teşhirine ilişkin hukuki düzenlemeleri de etkilemiştir. Öte yandan 'müze' terimi, Avrupa'da ki müzelere benzer bir elit kültürün benimsendiğini, müzenin bir eğitim kurumu olarak anlaşıldığını, evrensel kabul edilen Arkeoloji biliminin önemsendiğini gösteriyordu.*

Müze, Osmanlı toraklarındaki eski uygarlıklarla çağdaş Osmanlı dünyasını ilişkilendiriyordu..."[68]

2.7.3. Sultan Abdülaziz'in Atlı Heykeli

Avrupa gezisinde gördüğü heykellerden etkilenmiş ve bu heykellerin büyük adamların yaptığı hizmetleri, kahramanlıkları canlı tutmak amacıyla yapıldığını farketmiş olan Abdülaziz, yurda dönünce kendi heykelini yaptırmak için sipariş vermiştir. Daha önce resmini ve portreli madalyonunu yaptıran birkaç padişah dışında hiçbir Osmanlı padişahı heykelini yaptırmamıştır. Bilindiği gibi II. Mahmud'un devlet dairelerine resimlerini astırmasıyla epeyce yol kaydedilmiştir. Abdülaziz'in atlı heykelini yaptırması, Osmanlıda heykelin toplumsal yaşama girmesini sağlayan ilk adımdır.[69]

Heykeltıraş C.F. Fuller'in 1869'da İstanbul'a geldiği düşünülmektedir ve aynı yıl sanatçıya öncelikle padişahın bir büstü sipariş edilmiştir. Fakat valide sultanın

[68] Zeynep Yasa-Yaman, *a. g. e.* s.101
[69] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s. 95.

padişahın Fuller'e modellik yapmasını onaylamaması üzerine, bir saray yetkilisi tarafından sanatçıya, hazırlayacağı bir alçı model üzerinden padişahı her görüşünde düzeltmeler yaparak çalışmasını tamamlaması önerilmiştir. Padişahı farklı zamanlarda şehirde at üzerinde dolaşırken görme fırsatı yakalayan sanatçı atının ölçülerini de alarak, padişahı bu atın üzerinde gösteren bir heykelini yapabilmiştir. Fuller, heykeli 1871'de Floransa'da tamamlamış, Miller de 1872'de Münih'te bronz dökümünü gerçekleştirmiştir[70] (Görsel 32)[71].

"*Osmanlı'nın ilk resmi heykeli olması açısından bu eserler önemlidir. Heykelde sultan batılı giyim tarzıyla saltanat koşumlarıyla donatılmış bir at üzerinde betimlenmiştir*."[72]

Abdülaziz, heykelini Beylerbeyi Sarayı'na koydurtmuş ama ölümünün ardından heykel Bağlarbaşı'ndaki Mecid Efendi Köşküne taşınmıştır. Topkapı Sarayı 1924'te müze olunca heykel buraya konulmuş ve sonunda ilk yerine götürülmüştür.[73]

2.7.4. Sultan Abdülaziz'in Mermer Büstü

Abdülaziz'in Beylerbeyi Sarayı'ndaki atlı heykeli herkes tarafından bilinirken yine aynı sanatçı tarafından yapıldığı anlaşılan mermer büst, 2000 yılında Topkapı Sarayı'nda yapılan padişah portreleri sergisinde ortaya çıkmıştır. Fuller hakkında araştırma yapan K. Kreiser, bu büstün nasıl yapıldığına dair ayrıntıları ortaya koymuştur. Kreiser'a göre 1869'da İstanbul'a gelen Fuller'e önce padişahın büstü sipariş edilmiştir. Ancak bir önceki bölümde aktarılan sebeplerle sanatçı padişahın canlı modelliğinden yararlanamamış ve farklı vesilelerle şehirde gördüğü anlık gözlemlerinden hareketle alçı bir model hazırlamıştır. Atlı heykelin dökümünü yapan Miller'in aktardıkları doğruysa, bugün Topkapı Sarayı'nda duran ve üstünde 'C. F.

[70] Aylin Tekiner, *Atatürk Heykelleri,* 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010, s. 37.
[71] Günsel Renda, *a. g. e.* s.144.
[72] Aylin Tekiner, *a. g. e.* s. 36-37.
[73] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s. 95.

Fuller 1872' yazısı bulunan Abdülaziz'in bu mermer büstü, Fuller'in ilk hazırlamış olduğu alçı örnekten hareketle yaptığı bir büst olmalıdır (Görsel 33)[74].

2.7.5. Ahmet Ali Efendi'nin (Şeker Ahmet Paşa) Düzenlediği Sergide Heykeller

Uzun süren çalışmalar sonucu Ahmet Ali Efendi'nin hazırladığı sergi, 27 Nisan 1873 Pazar günü açılmıştır. Ahmet Ali Efendi'nin resim öğretmeni olarak görev yaptığı Sultanahmed'deki Sanat Okulu'nun salonunda gerçekleşen sergi açılışına katılanlar arasında, bazı bakanlar, çok sayıda yüksek dereceli memurlar, Kont Vogue ve sergide eserleri olan sanatçılar da vardır. Sergiyi açılıştan iki gün sonra, Sadrazam ve Hariciye Nazırı (Dış İşleri Bakanı) ile yüksek memurlar ziyaret etmişlerdir. Daha sonra Ordu Müşiri de sergiyi gezmiş, Şehzade Yusuf İzzettin de sergiye ilgi gösterenler arasında olmuştur. Açılan bu ilk sergiye önemli kişilerin gelmesi, sanata olan ilgiyi uyandırmış ve arttırmıştır. Bu ilgiyi uyandırmayı başaran kişi geleceğin Şeker Ahmet Paşa'sı olan Ahmet Ali Efendi'dir. Sergiye olan ilgi sadece sergi ziyaretiyle sınırlı kalmamış serginin faydası ve sergide teşhir edilen eserler hakkında bilgi veren yazılar da yayınlanmıştır.[75]

Ahmet Ali Efendi'nin tertiplediği birinci sergi, zamanında Sanayi Nefise Mektebi açılışından daha fazla ses getirmiştir. Zamanın gazetelerinde sergi hakkında geniş bilgiye yer verilmiştir. Bu sergi yalnızca Şeker Ahmet Paşa'nın eserlerinden meydana gelen bir sergi değildi, kendi çalışmaları dışında farklı sanatçıların çalışmaları ile okul öğrencilerinin resim çalışmaları da sergide yer almıştır. Ahmet Ali Efendi'nin birinci ve ikinci sergisine Türk gazetelerinden daha çok İstanbul'daki yabancı dilde yayın yapan gazeteler ilgi göstermiştir.[76]

Ahmet Ali Efendi'nin ikincisini düzenlediği serginin ilanlarına, Fransızca

[74] Günsel Renda, *a. g. e.* s.141, 143.
[75] Mustafa Cezar, *a.g. e.* s. 398-399.
[76] Mustafa Cezar, *a.g. e.* s..395.

yayınlanan La Turquie gazetesinde rastlanılmaktadır. Sergi ilanı bu gazetede '1874 de Güzel Sanatlar Sergisi' başlığıyla yer almıştır, fakat serginin 1874'te açılamayarak ertelendiği anlaşılmaktadır.[77]

Ahmet Ali Efendi'nin ikinci sergisi 1 Temmuz 1875'te Darülfünun (Üniversite) binasının salonunda açılmıştır. İkinci karma sergiyi anlatan bir makalede, padişahın bu sergiyle yakından ilgilendiği ve birçok çalışmayı saraya getirterek incelediği yazılmıştır. Bu sergiye 30 sanatçı katılmıştır. Heykel veren sanatçılardan Andreadis'in resim ve rölyef, Aurely'nin madalyon ve büst, Durand'ın iki heykelcik, Montrichard'ın iki rölyef Penel'in ise resim, büst ve rölyefleriyle sergiye katıldıkları bilinmektedir.[78]

2.7.6. Sultan Abdülaziz Tarafından Yaptırılan Osmanlı Padişahlarına Ait Fildişi Portreler

Abdülaziz döneminde heykel adına yapılan önemli bir girişim de, geçmişteki tüm padişahların fildişinden portreli madalyonlarının yaptırılması olmuştur. Abdülaziz, Sultan Osman'dan başlayarak kendisine kadar bütün Osmanlı padişahlarının oyma fildişi portrelerinin olduğu bir levha hazırlatmıştır (Görsel 34)[79].

Bu soyağacı çalışmasının Avrupa gravürlerinden esinlenerek yapılmış olduğu izlenimi veren fildişi portre serisi Avrupalı sanatçılar tarafından yapılmış olmalıdır.[80]

Sultan Abdülaziz döneminde fildişi madalyon portre üretimi yapan sanatçılardan biri, Manas ailesinden Josef Manas (1835-1916), diğeri de hem fildişi hem de sedef üzerine portreler yapan Abdullah Biraderlerden Viçen Abdullah'dır

[77] Mustafa Cezar, *a.g. e.* s. 403.
[78] Mustafa Cezar, *a.g. e.* s, 403-404.
[79] Günsel Renda, *a. g. e*. s.138.
[80] Günsel Renda, *a. g. e*. s.142.

(1820-1906). Abdülaziz döneminde başlayan bu girişim Abdülhamit döneminde de devam ettirilmiştir.[81]

2.8. Sultan Abdülhamit Döneminde Heykel

Sultan Abdülhamit, amcası Abdülaziz'le 1867'de çıktığı Avrupa gezisinde ilgi duyduğu Dünya Fuarları Sergileri'nden itibaren, Avrupa ve Amerika'da pek çok sergiye katılmış ya da ziyaret etmiştir.

Sanata önem veren Abdülhamit'in iktidar dönemi olan 19. yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da, genel olarak sanat ortamında, arkeolojide, müzecilikte ve bunlara bağlı olarak heykel sanatı alanında da çok önemli gelişmeler olmuştur.[82]

2.8.1. Elifba Kulübü Sergisinde Heykeller

1880 ve 1881 yılları arasında 'Elifba Kulübü' adlı bir kulübün sergiler açtığı görülmektedir. Kulüp hakkında yazıların çıktığı, Türkçe ve Fransızca olarak yayınlanan Osmanlı gazetesinin Türkçe sayfasında kulübün adı çoğunlukla, 'Elifba Kulübü' bazen 'Abese Kulübü', Fransızca nüshasında ise 'Club de ABC' şeklinde geçmektedir. Kuruluş tarihi kesin olarak bilinmeyen bu sanatçılar birliği Güzel Sanatlar Kulübü olarak kurulmuş ve ilk sergisi 1880'in Eylül ayında yapılmıştır. Şeker Ahmet Paşa'nın ikinci sergisinden sonra yayınlanmış yazılarda, sanatçıların bir araya gelmek ve aynı zamanda çalışmak için bir lokal kiralamak istediklerine dair haberler çıkmıştır. Kulübün kuruluşundaki üye sayısının ne kadar olduğu bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre Müslüman kadınların bile Elifbaya üye oldukları göz önünde bulundurulduğunda üye sayısının bir hayli fazla olduğu düşünülebilir. Fakat o dönemde İstanbul'da yaşayan bütün mimar, heykeltıraş ve ressamların kulübün üyesi

[81] Zeynep Yasa-Yaman, *a. g. e*. s. 97.
[82] Zeynep Yasa-Yaman, *a. g. e*. s.102-103.

olmadıkları anlaşılmaktadır. [83]

"Elifba Kulübü tarafından tertiplenen ilk sergi 1880 eylülünün ilk haftasında Tarabya'daki Rum kız okulunda açıldı. Sergiyi organize eden Mavrokordato idi. İngiltere sefareti papası Washington da sergi ile ön planda ilgilenenlerdendi. Sergideki eserlere ait bir katalog hazırlanmıştı. Bu katalog sergiyi gezenlere verilmekteydi. Şeker Ahmet Paşa'nın sergilerinde bir katalogdan bahsedilmediğine nazaran, Elifba Kulübünün sergisi sergicilik yönünden galiba ondan biraz daha gelişkin haldeydi.

Şeker Ahmet Paşa'nın sergisinde olduğu gibi buna da yerli ve yabancı sanatçılar katılmıştı. Yabancı sanatçılar tabiatıyla o yıllarda İstanbul'da bulunan kimselerdi." [84]

Elifba Kulübü'nün 1880 yılında açtığı bu sergiye bakıldığında, katılım gösteren Türk sanatçı sayısı, Şeker Ahmet Paşa'nın sergisine katılan Türk sanatçı sayısından daha azdır. Sergi hakkında çıkan gazete yazılarında, katılan Türk sanatçılardan Prenses Nazlı Hanım ile Hamdi Bey'in isimleri geçmektedir. Katılan diğer Osmanlı sanatçıları ise Osmanlı Ermenilerinden, Bogos Şaşıyan, Matmazel Serviçen ve Kirkor Köçeoğlu'dur.

Elifba Kulübü'nün düzenlediği güzel sanatlar sergisinin ikincisi, 8 Nisan 1881'de Tepebaşı Belediye Bahçesi içindeki köşkte açılmıştır. Bu sefer sergi yeri olarak daha merkezi bir yer seçilmiş ve böylelikle serginin ziyaret edilmesi kolaylaşmıştır. Sergi masrafını karşılamak için, gelen ziyaretçilerden iki kuruş ücret alınması kararlaştırılmıştır. Sergi cumartesi günleri yalnız hanım ziyaretçilere ayrılmıştı. Elifba Kulübü'nün ilk sergisinde 150 kadar eserin sergilendiği buna karşılık ikincisinde 220 eserin bulunduğu anlaşılmaktadır.[85]

Bu ikinci sergiye katılan sanatçı sayısı 1880'de açılan ilk sergiye göre daha fazladır. 1881 sergisine Türk ressamları olarak, Süleyman Seyid, Ahmet Ali, Rıfat, Mahmut Münir, Osman Hamdi ve Rıza Bey katılmışlardır. Osmanlı'nın gayrimüslim

[83] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 407.
[84] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 408.
[85] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 408.

sanatçılarından, Bogos Şaşıyan, Melkom Civanyan, Köçeoğlu Kirkor, Osgan ve Misak Efendiler vardır. Yabancı sanatçılardan da, Madam Walker, Lady Hobart, M. Oberlaender, M. Vallauri, M. Sebastopoulo, M. Preziosi, Matmazel Jones, M. Farnetti, M. Hayette, M. Tissot, M. Dhionnet, M. Caruana, M. Washington adındaki sanatçılar katılmışlardır.[86]

Sergiye katılanların arasında bir heykeltıraş olan Osgan efendinin olması sergideki eserler arasında heykellerin de olduğunu göstermektedir.

2.8.2. Osman Hamdi Bey Ve İstanbul Arkeoloji Müzesi

1842' de İstanbul'da doğan Osman Hamdi Bey'in Türk müzeler tarihine büyük emekleri olmuştur. Sakızlı Sadrazam Ethem Paşa'nın oğlu olan Osman Hamdi, ilköğrenimini Mektebi Maarif'de yapmıştır. Babası memur olarak Belgrad'a gittiğinde Osman Hamdi'yi de Viyana'ya eğitime göndermiştir. 1860'da Viyana'dan Paris'e hukuk eğitimi için giden Osman Hamdi'nin küçüklüğünden beri resme olan merakı onu Paris'teki güzel sanatlar okuluna itmiştir.

Bu okulda 1860 yılında eski eserler derslerine devam etmiştir. Aynı zamanda büyük ressamların atölyelerinde resim derslerine giren Osman Hamdi, dokuz yıl kaldığı Paris'te bütün müzeleri gezmiştir. 1869'da İstanbul'a dönmüş ve o zamanlar Bağdat Valiliği'ne tayin edilen Mithat Paşa, Osman Hamdi'yi beraberinde Bağdat'a götürmüştür. Bağdat'a ecnebi işleri müdürü olarak giden Osman Hamdi orada çok kıymetli resimler yapmış, Bağdat çevresinde kendini tanıtmıştır. Osmanlı Hükümeti 1877'de Viyana'da kurulan sergiye Osman Hamdi'yi komiser olarak atamış ve o zamanki müze müdürünün ölümüyle boşalan müze müdürlüğüne 1881'de Abdülhamit tarafından atanmıştır.

1883 yılında Asar-ı Atika Nizamnamesi'ni hazırlayan Osman Hamdi Müze müdürlüğünün yanı sıra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kazılar yapmaya başlamış ve

[86] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 408.

başarılı olmuştur. Bu kazıları yapabilmek için Ayvalık ve Bergama'da, halktan yardım toplayarak elde ettiği paralarla çalışmalarını sürdüren Osman Hamdi, daha sonra Eğitim Bakanlığı'ndan da maddi destek almayı başarmıştır. Bu kazılar sonucu bulduğu eserleri büyük bir titizlikle müzeye nakletmiştir.

Osman Hamdi 1881'de, Suriye'de eski Finike şehirlerinden Heyda Harabeleri'nde gömülü olan kral lahitlerinin haberini almış ve yaptığı çalışmalarla lahitleri kırmadan ortaya çıkarmıştır. Burada 26 kıymetli lahit bulunmuş ve bu olay dünyadaki bütün sanatseverlerin takdirini toplamıştır. Bulunan lahitler müzecilik tarihinde büyük bir olay olmuş ve yüzlerce bilim insanı lahitler hakkında yazılar yazmıştır. Paha biçilmez değerdeki bu eşsiz eserler Osman Hamdi sayesinde dünya kültür mirasına kazandırılmıştır. Bulduğu eserleri büyük bir tizlikle nakletmeye çalışan Osman Hamdi, İskender Lahdini Sayda'dan İstanbul'a kadar bir kazaya uğramadan deniz yoluyla getirmek için çok uğraşmıştır[87] (Görsel 35)[88].

Osman Hamdi yurdun her yerinden bulduğu bu kıymetli eserleri İstanbul'a getirdiğinde bunların bir araya getirilip sergilenebileceği bir müze bulunmamaktadır. Bu kıymetli paha biçilmez sanat eserlerini toplamak için, gece gündüz çalıştığı gibi bunları sergilemek, bilim dünyasına tanıtmak amacıyla müze yapılması için de çok uğraşmıştır. Eserlerin toplandığı Çinili Köşk bunun için yeterli değildir. Örneğin Finike krallarının lahitleri Çinili Köşk'ün kapısından geçirilemeyecek büyüklükteydiler. Anadolunun çeşitli yerlerinden ve Sayda'dan gelen bu sanat eserlerini koymak için Çinili Köşk'ün karşısına, 5.000 metre karelik boş bir araziye 1882 yılında tek katlı bir müze inşasına başlanmıştır. Osman Hamdi Düyun-u Umumiye'den maliyeye aktarılan bir parayı hile ile elde etmiş, bu parayı müze binasının yapımında kullanmıştır. Yeni yapılan arkeoloji müzesinin mimari tarzı Sayda'dan gelen Finike krallarına ait 'Ağlayan Kızlar Lahdi' cephesinden alınmış ve 1889 yılında müzenin orta kısmı bitirilmiştir.[89]

---

[87] Enver Behnan Şapolyo, *Müzeler Tarihi,* Remzi Kitapevi, İstanbul 1936, s. 36.
[88] https://www.google.com/search?q=Arkeoloji+müzesindeki+iskender+lahdi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjvwbLW6f3iAhXpy6YKHemjArMQ_AUIECgB&biw=1366 (Erişim tarihi:12.06.2019).
[89] Enver Behnan Şapolyo, *a. g. e*. s. 38.

Abdülhamit'in tahnit edilmiş kuş koleksiyonunun Arkeoloji müzesine nakledilmesini fırsata dönüştüren Osman Hamdi, bu durumu bahane ederek mevcut binanın üzerine bir kat daha çıkılmasını sağlayarak müzeyi yeterli büyüklüğe kavuşturmuştur.[90]

Yeni yapılan Arkeoloji Müzesi'ne taş ve tunç eserler taşınmış, Çinili Köşk Müze'sinde de Türk ve İslam eserleri kalmıştır. Osman Hamdi 1906 yılında Avrupa'da tarihçiler ve arkeologlar arasında şöhret kazanmış, müze müdürlüğünün yirmi beşinci yılında Almanya imparatorundan tebrik almış ve Paris'ten bir bilim akademisi kendisine hatıra madalyası göndermiştir.[91]

İstanbul Arkeoloji Müzesi günümüzde de halen dünyanın en önemli müzeleri arasındadır. Müzeciliğinin yanı sıra çok iyi bir ressam da olan Osman Hamdi, yaptığı kazılar ve kurduğu müze ile birlikte bu topraklara ait maddi kültürün talan edilmesini engellemiş ve dünyadaki en zengin antik heykel koleksiyonlarından birini ülkesine kazandırmıştır.

2.8.3. Balmumu Heykeller Sergisi

Osmanlı'ya Avrupalı yabancı sanatçıların gelişi ilk Fatih Sultan Mehmet'in davetiyle başlamış, daha sonra da çeşitli dönem ve tarihlerde gelen sanatçıların Osmanlı'nın son dönemindeki temsilcileri, aldıkları siparişler dışında sergiler de açmışlardır. Avrupa'dan gelen mimar, ressam, heykeltıraş ve gravürcüler dışında, Tanzimat ve Abdülhamit döneminde, batılı müzik ve tiyatro topluluklarının da İstanbul'a gelerek sanat gösterileri yaptıkları görülmektedir. Bu sanatsal etkinliklerden biri de 1882 yılında tamamen yabancı sanatçıların eserlerinden oluşan bir serginin açılmasıdır.[92]

---

[90] Enver Behnan Şapolyo, *a. g. e*. s. 39.
[91] Enver Behnan Şapolyo, *a. g. e.* s. 39-40.
[92] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 417.

İtalyan sanatçıların açmış olduğu bu sergi balmumu heykeller sergisidir. Serginin Beyoğlu Caddesindeki (şimdiki İstiklal caddesi) Büyük Lüksemburg Oteli'nin karşısında açıldığı, sergideki heykellerin eski ve çağdaş şahsiyetleri gösterdiği ve birebir boyutlarda oldukları anlaşılmaktadır. Balmumundan yapılmış bu heykellere kostüm giydirildiği, büyük bir gerçekçilikle şekillendirildikleri ve gerçek ten renginin yakalanması sebebiyle canlılık yanılsaması yaratacak denli başarılı oldukları, sergi hakkında yayınlanmış yazılarda yer almaktadır. Bu sergide heykeli olan tarihsel kişilikler arasında, Prens Louis, Napoleon'nun katili Esmeralda, son nefesini verirken Kleopatra, XV. Louis, Madam Pompadoure, Uyuyan Venüs ve İffetli Suzanne gibi isimler sayılmaktadır.[93]

İstanbul'da açılan bu balmumu heykeller sergisi hakkında çıkan yazılı haberler, heykelin benimsendiğini ve heykel sanatının ülkede yavaş yavaş yer edineceğini göstermeleri açısından önemlidirler.

2.8.4. Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Açılışı

Mevcut bilgiler ışığında Türkiye'de batı resminin ilk defa ders olarak askeri okulların programına konulduğu anlaşılmaktadır. Resim derslerinin Osmanlı'daki okullarda gösterilmesinin birincil amacı, batı tekniğinden ve pozitif bilimlerden faydalanma çabalarıdır. Resmin ilk kez ders olarak Mühendishane-i Berri-i Hümayun'un programına konması, Osmanlı toplumunda batı tarzı resim sanatının yerleşmesine ve gelişmesine giden kapıları aralamıştır. Resmin gelişmesini etkileyen diğer faktörler, ülkede matbaacılığın gelişme göstermesi ve Avrupa'dan litografyacıların getirilmesidir.[94]

Berri-i Hümayun'dan sonra Harbiye'nin de programına resim dersi koyulmuş, bu iki askeri okuldan sonra programına resim dersini koyan okulların sayısı artmıştır. 19. Yüzyılda Avrupa'yla artan ilişkiler sonucu Osmanlı'yı merak eden ve Osmanlı

[93] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s. 418.
[94] Mustafa Cezar*, a.g. e*. s. 442.

konusunu işleyen yazarlar, ressamlar çoğalmıştır. Aynı zamanda eğitim için Osmanlı'dan Avrupa'ya giden kişi sayısında artış olmuştur. Gerek öğrenim için gerek başka vesilelerle gidenler, batının kültürü, medeniyeti ve sanatıyla temas etmiştir. Böylece Osmanlı Sarayı, batının resmi, müziği, mimarisi ve heykeli ile ilgili bilgi sahibi olduktan sonra bu alanda bir şeyler yapılmaya başlanmıştır.[95]

Bu alanda atılan en cesur adım Sultan II. Mahmud'un devlet dairelerine resmini astırmasıdır. Padişahın bu davranışı ondan sonra gelen hükümdarlara örnek olmuş ve bu konuda daha geniş davranmalarına öncülük etmiştir. Bilhassa Sultan Abdülaziz, Osmanlı'da resim ve heykel sanatından bahsedilmesinde ve bu konuda atılan adımlarda önemli rol oynamıştır. Bu ilgi, memleket dâhilinde ressam yetiştirme isteğini arttırmış, resme olan ilginin artması sonucu ressam ve gravürcüler aranır hale gelmiş, aynı zamanda teknik bilgi ve sanat formasyonuna sahip mimarlara ihtiyaç duyulmuştur. Şeker Ahmet Paşa'nın resim sergisi ve özel resim dersi veren akademinin açılmasına dair gazetede çıkan haberler üzerine gelişen sanat ortamı, Osmanlı'da bir güzel sanatlar okulunun açılmasına giden süreci hızlandırmıştır.[96]

Bu tür bir okulun açılmasına dair ilk resmi girişim hakkında Cezar şunları aktarmaktadır:

"… sözü edilen okul konusunda biraz daha ileri bir adım atılmış olduğunu işaret sayılacak başka iki nokta mevcuttur. Bunlardan biri Mösyö Guillemet'nin Mekteb-i Sanayi-i Şahane müdürlüğüne tayin edildiğinin… (M. 12 Kasım 1877) tarihli Takvim-i Vakayi' de ilan edilmiş bulunması diğeri de Sanayi-i Nefise-i Şahane Mektebi'nde öğrenci kaydına başladığına dair 4 Kasım 1877 tarihli bir gazete yazısıdır… Mimari ve resim eğitimi yapılmak üzere açılacak bu okuldan 3 şevval (11ekim 1877) tarihli arşiv vesikasının bir yerinde Resim ve Fenn-i Mimari Mektebi diye bahsedilmekte 12 kasım 1877 tarihli Takvim-i Vekayi gazetesinin müdür tayinine dair yazısında ise Mektebi Sanayi-i Şahane şeklinde adlandırıldığı görülmektedir… Nitekim 1877 yılında resim ve mimarlık öğretimi yapacak bir okulun kurulmak

[95] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 442.
[96] Mustafa Cezar, *a.g.e*. s. 442.

istenmesi hükümetin artık bu konuda karar ve hareket safhasına ulaştığını ifade eder."[97]

Osmanlı'daki ilk Güzel Sanatlar Okulu girişimi olan bu kurumun faaliyete geçip geçmediği konusunda kesin bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Bu girişimin ardından Osmanlı'da Güzel Sanatlar Okulu açılmasına dair ikinci bir teşebbüs daha görülür. Başbakanlık arşivindeki 18 Agustos1880 tarihli bir belgeye göre, padişahın himayesinde kurulacak bu okulun yönetmeliği Devlet Baş Mimarı Serkis Bey tarafından hazırlanmıştır. Kurulması tasarlanan okulun iyi ve güzel sanatlar ile yüksek fenlerin öğrenimine mahsus olacağı belirtilmektedir.[98]

Tüm bu bilgiler göstermektedir ki Osmanlı'da Sanayi Nefise'den önce iki kez güzel sanatlar okulu kurma çabaları olmuştur.

"Güzel Sanatlar Akademisi'nin kuruluşu ile ilgili vesikalardaki tarih sırasından anlaşıldığına göre devlet erkanı arasında, bu müessesenin kuruluşu ile ilgili şifahi görüşme ve yine şifahi karara varışlar 1881 yılında tamamlanmıştır. 1882 yılının ilk ayından itibaren ise bu hususta yazılı olarak resmi ve fiili işleme girilmiştir" [99]

Kurulan güzel sanatlar akademisinin ilk adı Sanayi-i Nefise Mektebi olmuştur. Bu kuruluşla bütünleşen Osman Hamdi Bey'in bugün yaşamakta olan Güzel Sanatlar Akademisi'nin kurucusu ve ilk müdürü oluşu tarihi bir gerçektir.[100]

"... 3 Mart 1883'de eğitime başlayan Sanayi-i Nefise Mektebi Alisinde heykeltıraş Oskan Yervant Efendi, müdür yardımcısı olarak işleri fiilen yürütüyordu. Oskan Efendi'nin heykel atölyesinin de hocalığını yaptığı okulda, resim atölyelerini Salvatore Valeri ile Warnia Zarzecki adlarını taşıyan iki yabancı yönetiyorlardı. Zerzecki desen hocası Valeri ise yağlıboya tekniğiyle yürütülen çalışmaların öğreticisiydi.

---

[97] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 441-443.
[98] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s. 441.
[99] Mustafa Cezar, *a.g.e*.s.. 443.
[100] Mustafa Cezar, *a. g.e.* s. 428.

Sanayi-i Nefise'de mimarlık bölümünün hocaları da, Alexander Vallaury ile Philippe Bello idiler.

Başlangıçta yalnız erkek öğrencilerin kabul edildiği Sanayi-i Nefise'ye, daha çok rağbet edenler azınlıklardan gençlerdi. Yetenekli Türk gençlerinin resim ve heykel bölümlerine daha yavaş bir tempo ile ancak geçen zaman içinde rağbet ettikleri görülür. Bu Türk gençleri, ailelerinin muhalefetine rağmen, giderek Sanayii Nefise'ye daha çok ilgi göstermişler, hatta bazıları aile muhalefetini yumuşatmak için ana babalarına mimar olacağız diye yalan bile söylemişlerdir." [101]

Mimarlık, toplum içinde ciddi bir meslek sayılıyor resim ve heykel sanatçılığı tercih edilmemekteydi. Sanayi-i Nefise eğitimine katılanlar arasında askeri okul ve diğer okullarda resim eğitimi görmüş genç misafir öğrenciler bulunmaktaydı.[102]

"1917 yılında ressam Hali Paşa'nın müdürlüğe atandığı Sanayi-i Nefise Mektebi Alisi, İstanbul'un işgal altında bulunduğu yıllarda, değişik yapılarda eğitimini sürdürmek zorunda bırakılmıştır. Sonradan kız öğrencilerin de kabul edildiği okul, Cumhuriyetin ilandan sonra Devlet Güzel Sanatlar Akademisi adını almış ve Fındıklı semtinde Osmanlı Mebusan Meclisi olarak kullanılmış olan Cemile Sultan çifte kasırlarından birine yerleştirilmiştir (1926). Bu yapı 1948'de geçirdiği bir yangından sonra onarılmış ve yapıya eklenen yanındaki ikinci kasır (Ayan Meclisi) da onarılıp yenilenerek bir bütün halinde 'güzel sanatlar eğitimi' Boğaziçi'nin bu kıyısında sürdürüle gelmiştir."[103]

[101] Sezer Tansuğ, *a. g. e*. s.104 -105.
[102] Sezer Tansuğ, *a. g. e*. s. 105.
[103] Sezer Tansuğ, *a. g. e.* s. 105.

3. BÖLÜM

OSMANLIDA ANITLAR

3.1. Osmanlı'da Mimari Anıtlar

Osmanlı İmparatorluğunda geleneksel anlamdaki anıtsal yapılar medrese, türbe, cami, çeşme, nişan taşları ve geç dönemde eklenen saat kuleleri gibi işlevi olan mimari yapılardır. Avrupa'yla siyasi ve kültürel ilişkilerin başladığı, Osmanlının batıyı yakından takip ettiği 18. yüzyılda, Osmanlı mimarları kent mekanlarında yer alan mimari anıtlarda, Barok ve Rokoko üsluplarında çizgileri uygulamış, taş bezemedeki motifleri boyutlandırarak bu yapılara heykelsi nitelikler kazandırmışlardır. Örneğin III. Ahmet döneminde yapılan Tophane Çeşmesi adeta bir meydan heykeli görüntüsündedir. Çeşmelerin her yüzüne yerleştirilmiş meyve çanakları ve vazodaki çiçekler, yüksek kabartmalı kompozisyonlara bürünmüştür. Bu çeşmelerdeki taş yontu işçiliği de bir heykelci ustalığına dönüşmüştür[104] (Görsel 36)[105].

Osmanlıdaki bir diğer anıtsal yapı türü ise yoğunlukla III. Selim ve II. Mahmud döneminde dikilen nişan taşlarıdır (Görsel 37)[106].

"... Padişahların atış yaptığı yerlere dikilen bu taşların üzerinde tarih kitabelerinin yanı sıra dönemin ünlü şairlerinin yazdığı övgülü dizeler yer alır. Acıbadem, Okmeydanı, Ihlamur, Nişantaşı gibi semtlerde bulunan bu taşların yazılarındaki ince hat, genellikle üst kısımlarını bezeyen girland, çelenk gibi motifler, bitkisel bezemeler bu taşları birer anıt görünümüne sokar. Yazıtlı taşlara bir başka örnek de 1833 Osmanlı-Rus ittifakını simgeleyen Hünkâr İskelesi Anlaşması anısına Beykoz'a dikilen taştır. I. Dünya Savaşı'na kadar yerinde duran bu taşın bir yüzünde

---

[104] Günsel Renda, *a. g. e.* s.140.

[105] https://www.google.com/search?q=ıı+Ahmet+döneminde+yapılan+tophane+çeşmesi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjen7ro7P3iAhXPyKYKHafhDDsQ_AUIECgB&biw=1366&bih (Erişim tarihi:19.06.2019).

[106] https://www.google.com/search?q=III+Selim+II+Mahmut+dönemide+diklen+nişan+taşlar&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj3wJiLi5jiAhVN4KYKHXMPBYkQ_AUIDigB&biw=1366&bih=60 (Erişim tarihi:12.06.2019).

aynı zamanda şair olan Pertev Paşa'nın Rusları övücü sözleri, öteki yüzünde ise aynı metnin Rusçası yer almıştır"[107] (Görsel 38)[108].

Ondokuzuncu yüzyılda tüm dünyada model alınan Paris, Osmanlı İmparatorluğu'nda da model olarak alınmış ve bu doğrultuda imparatorluğun İstanbul gibi önemli kentlerinde geniş bulvarların, meydanların açılmasına başlanmıştır. İleride uygulanacak imar planı göz önüne alınarak, divan yolu üzerine bir küre inşa edilmiştir. II. Mahmud türbesinin çevresinde yer alan küre, bilimi ve devrimi simgelemektedir. Fransız Devrimi'nin simgelerinden olan bu küre, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nda yenidünya görüşünün simgesi olarak da kullanılmıştır. Bu küre Osmanlı kent mekânında yer almış bir erken anıt örneği olarak tanımlanabilir[109] (Görsel 39)[110].

Meydanlarda yer alan diğer önemli anıtsal yapı türlerinden biri de saat kuleleri olmuştur. II. Abdülhamit imparatorluğu döneminde otuz kadar saat kulesi yaptırmıştır. Çeşitli kent merkezlerinde yaptırılan saat kuleleri bu kentlerde hükümetin simgeleri olmuştur. Abdülhamit döneminde figürlü anıt hiç yapılmamıştır, fakat yapılan saat kuleleri hiçbirinde figür olmamasına rağmen, anıt kavramının yerleştiğini gösteren önemli örneklerdir (Görsel 40)[111].

Şam'a yapılan ve ünlü Art Nauveau mimarı Raimondo D'Aronco'nun tasarladığı Telgraf Anıtı Osmanlı'daki mimari anıtlara en ilginç örneklerden biridir.

---

[107] Günsel Renda, *a. g. e.* s.140

[108] https://dostbeykoz.com/turkiye-rusya-iliskilerinin-beykoz-daki-simgesi (Erişim tarihi: 19.06.2019).

[109] Neşe G. Yeşilkaya, "Osmanlı'da ve Cumhuriyet'te Anıt-Heykeller ve Kentsel Mekan", *Sanat Dünyamız,* Sayı:82, İstanbul 2002, s. 148.

[110] https://www.google.com/search?q=sultan+ikinci+mahmud%27un+çeşmen+üzerine+yaptırdıgı+küre+yaptırdıgı+küre&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_8buJ9v3iAh (Erişim tarihi: 19.06.2019).

[111] https://www.google.com/search?q=II+Abdulhamit+döneminde+yapılan+saat+küleleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwih_cbljv7iAhXH_qQKHe3qDokQ_AUIECgB&b (Erişim tarihi:15.06. 2019)

Anıt sütununun başlığında Abdülhamit'in yaptırdığı Hamidiye Camii'nin maketi vardır (Görsel 41)[112].

Yine aynı dönemde Hayfa'da yapılan Hicaz Demiryolu Anıtı'nda dört İyon sütununun oturduğu kaideye bir lokomotif kabartması yapılmıştır[113] (Görsel 42)[114].

Avrupa'da önemli siyasal olaylar ve kişiler adına anıtlar dikildiğini öğrenen Tanzimat dönemi yöneticileri, 1839'da Tanzimat'ın ilanının ardından Gülhane Parkı'na bir adalet taşı dikilmesini planlamış, ancak bu gerçekleşememiştir.

Tanzimat döneminde yapılması planlanan diğer anıt projesi ise Paris'te eğitim görmüş olan mimar Artin Bilezikçi tarafından hazırlanmıştır. Proje 1855 Paris Sergisi'nde sergilenmiş ancak Osmanlı yönetimi tarafından kabul görmemiştir. Projenin kabul edilmemesinin sebebi ise üzerindeki kitabede Kırım Savaşı'ndaki, Fransız, İngiliz ve Osmanlı ittifakının vurgulanmış olmasıdır.[115]

Yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde de sayıları az da olsa farklı mimari anıtlar gerçekleştirilmiştir. Bu anıtlara verilebilecek en önemli örnekler, 31 Mart olayı anısına İstanbul'da yapılan Abide Hürriyet Anıtı (Görsel 43)[116] ve Konya Ziraat Anıtı'dır. Her iki anıt da Mimar Muzaffer Bey tarafından tasarlanmışlardır. Konya'daki Ziraat Anıtı, tarımda büyük yararlılık gösteren Konyalı kadınların anısı için sipariş edilmiştir. Fakat I. Dünya Savaşı nedeniyle bitirilemeyen anıtın özgün projesinde, kaide üzerinde kağnı, buğday demetleri ve köylülerden oluşan bir

---

[112] https://www.google.com/search?q=abdülhamidin+şamda+yaptırdıgı+teligraf+antı&tbm=isch&tbs=rimg:CQ4_1h-4-fAhVIjjA4nPH63SnNLV0PzPeyA9SV6gl8503TMUih-pkQgdbRG2Kf02qN0C7 (Erişim tarihi: 09.06. 2019).

[113] Neşe G. Yeşilkaya, *a. g. e*. s.147.

[114] https://4.bp.blogspot.com/-6v9UEu6eQnY/WQuX_2ZuFMI/AAAAAAAAXNE/hQMtaH-9fGoCOkOsbKm5_xraZl0o9F8QACEw/s1600/Hayfa3.jpg (Erişim Tarihi: 23.06 2019)

[115] Aylin Tekiner, *a. g. e.* s.35.

[116] https://www.google.com/search?q=asmalı+döneminde+yapılan+abide+i+hürriyet+anıtı&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjJrIOnlP7iAhXCfFAKHZESCf0Q_AUIECgB&biw=13 (Erişim tarihi: 13.06.2019).

kompozisyon yer almaktadır. Bu anıtın kaidesi (Görsel 44)[117] daha sonra Cumhuriyet döneminde Atatürk heykelinin kaidesi olarak kullanılmıştır.[118]

Sonuçlandırılmış sınırlı sayıdaki mimari anıtlardan biri de Mimar Vedat Tek'in tasarladığı, İstanbul-Kahire arasında düşen uçaktaki şehitlerin anısına Fatih'te yapılan Tayyare Şehitleri Abidesi'dir. Anıt I. Ulusal Mimarlık Akımı'na özgü Osmanlı motiflerini taşıyan, yüksek bir kaideye oturtulmuş sütundan oluşmaktadır[119] (Görsel 45)[120].

3.2. Osmanlı'da Figüratif Anıtlar

Osmanlı kent mekanlarına bakıldığında, anıtsal mimari yapılar dışında figüratif anıt heykellerin yer almadığı görülür. Osmanlı'ya anıt kavramı Tanzimat'la beraber girmiştir. Osmanlı İmparatorluğunun modernleşme döneminde, figürlü anıt heykellere kentsel mekan üzerinde yer verilmesi planlanmış, fakat hazırlanan projeler askıda kalarak gerçekleşememiştir.

3.2.1. İstanbul'daki Figüratif Unsurlu Anıt Projeleri

Bu projelerden biri o sırada İstanbul'da bulunan İtalyan mimar ve ressam Gaspare Fossati tarafından hazırlanan Tanzimat Anıtı projesidir. Anıtın kaidesi üzerinde Gülhane Hattı-ı Şerifi'nin tüm metninin yazılması planlanmıştır. Bir obelisk ve onun kaidesinden oluşan anıtın zirvesinde ay-yıldız yer almaktadır. Kaidenin iki

---

[117] https://www.google.com/search?biw=1366&bih=608&tbm=isch&sa=1&ei=Xz3ZXOeAEuLjsAfAuakI&q=Muzafer+bey+tarafından+diklen+konya+antı&oq=Muzafer+bey+tarafında (Erişim tarihi:12.06. 2019).

[118] Kıvanç Osma, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykelleri (1923-1946),* Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1. Basım, Ankara 2003, s. 21.

[119] Günsel Renda, *a. g. e.*, s. 142-143.

[120] https://www.google.com/search?q=tayyare+%C5%9Fehitleri+abidesi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjqgbeonv7iAhVFJFAKHdsDCf4Q_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 19. 06. 2019).

yanında ise birer aslan heykelinin durması düşünülmüştür. Ancak bu proje gerçekleşememiştir[121] (Görsel 46)[122].

Figürlerin de tasarımda yer aldığı ama gerçekleşemeyen bir diğer anıtsal proje de Galata Köprüsü içindir:

"19. yüzyılda bir başka girişim de II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde görülmektedir. Sultanın isteği üzerine, İstanbul'u çağdaşlaştırmak amacıyla planlama çalışması yapılmıştır. Bu proje; tüm kenti değil, sınırlı alanları kapsamaktadır. Üretilen projelerden biri de Beyazıt Meydanı'na yöneliktir. Proje, Paris Belediyesi Mimarlık bölümü baş müfettişi Joseph Antoine Bouvard tarafından tasarlanmıştır. Bouvard bu tasarımı İstanbul'u görmeden gerçekleştirmiştir. Galata Köprüsü'ne ilişkin öneri, konumuz açısından ilginçtir. Köprünün üzerinde aydınlatma elemanlarıyla birlikte heykeller yerleştirilmesi ön görülür. Taslak olarak kalmış çeşitli nedenlerle proje niteliği kazanmamış, dolayısıyla uygulanmamıştır. Osmanlı yöneticilerinin projeye olumlu yaklaştıklarından hatta beğendiklerinden söz edilir."[123]

3.2.2. Mısır'da Hidiv İsmail Paşanın Figüratif Anıt Heykel Siparişleri

Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa döneminden beri batılılaşmaya çalışan Mısır'da meydanlara figüratif anıt yapılması, Osmanlı'nın diğer topraklarından daha önce gerçekleşmiştir. 1867'de Sultan Abdülaziz, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın torunu Mısır valisi İsmail Paşa'ya Hidiv ünvanı vermiştir.

Mısır valisi İsmail Paşa Süveyş Kanalı'nın girişi için İstanbullu bir Levanten mimar olan Faustin Galavany'ye bir anıt projesi hazırlatmış ve bu proje 1867 Paris Dünya Fuarında sergilenmiştir. Sultan Abdülaziz'in de ziyaret etmiş olduğu fuarda büyük heykeller de yer almıştır. Süveyş Kanalı için hazırlanan proje Piramit şeklinde

[121] Kıvanç Osma, *a.g .e.* s.15-16.
[122] Günsel Renda, *a. g. e*., s. 142.
[123] Kıvanç Osma, *a.g .e.* s.20-21.

tasarlanmış ve heykel alegorik figürlerle donatılmıştır fakat ne yazık ki bu proje de gerçekleşememiştir.[124]

"... kendince bir hanedan bilinci geliştiren İsmail Paşa, babası İbrahim Paşa ve büyükbabası Mehmet Ali Paşa'nın heykellerini yaptırmıştır. Bu, Mısır'da Mehmet Ali Paşa ile yerleşen üç kuşaklık Kavalalı hanedanını yüceltici bir siparişti. Her iki heykel de Avrupa'da Rönesans'tan bu yana at üstünde yaygın olan 'at üzerinde hükümdar' anıtları gibi tasarlanmıştır. İbrahim Paşa'nın heykelinin siparişini oryantalist heykelleriyle tanınmış Fransız heykelci Charles H. J. Cordier (1827-1905) almıştır. Bu heykel 1872'de Kahire'de Ezbekiye mahallesindeki meydana dikilmiştir. İsmail Paşa'nın büyükbabası Mehmet Ali'ninkini ise Alfred Jacquemart yapmıştır (1824-1896). Heykel önce Paris'te Champs-Elysees'de bir ay sergilenmiş, 1873 yılında İskenderiye'ye dikilmiştir. Bir yıl sonra aynı heykelci Süleyman Paşa'nın heykelini yapmış ve oda Lazoğlu Sarayı'nın önüne yerleştirilmiştir. Ne yazık ki daha sonra çıkan ayaklanmalarda bu anıt heykeller kaldırılmıştır. Sultan Abdülaziz'in Mısır'daki bu heykellerden ne denli haberdar olduğunu söylemek güçtür. Ancak daha 1868'de İbrahim Paşa'nın heykeli yerine dikilmeden önce 29 Eylül tarihli Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesinde merhum İbrahim Paşa'nın dört aslan figürünün üzerine yerleştirilecek heykelinden (resm-i mücessem) söz edilmektedir.[125]

Cezar da yukarıda bahsedilen gazetede; İbrahim Paşa'nın heykelinin Mısır'da bir mahalleye dikileceği, heykelin dört adet aslanın taşıdığı bir sütun üzerinde yer alacağı ve bunun etrafının da havuz olarak düzenlenerek, mermer ve pirinçten oymalar ve tezyinata sahip olacağı bilgilerinin yer aldığını aktarmaktadır.[126]

3.2.3. Sivas Kara Osman Bey Anıtı

Osmanlı dönemi Anadolu coğrafyasında gerçekleştirilen ilk figürlü anıt özelliğini taşıyan heykel, ilk Osmanlı Beyi Kara Osman Bey anısına 1914-1918 yılları

[124] Günsel Renda, *a. g. e.* s.140.
[125] Günsel Renda, *a. g. e.* s.140, 141.
[126] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 95.

arasında yapılmıştır. Kara Osman Bey Anıtı, Sivas'tan Erzurum'a giden yol üzerinde, Hafik Zara arasında dikilmiştir. Anıtın yaptırılmasında dönemin Sivas Valisi Muammer Beyin'in çok büyük katkısı olmuş, Zara Kaymakamı Nabi Bey de kendisine yardımcı olmuştur. Açılışı Sivas Müftüsü Rauf Efendi yapmıştır. Anıt 8-10 metre yüksekliğinde bir sütun üzerindeki Osman Bey büstünden oluşmaktadır. O dönem için tek örnek olan bu anıt Sivas Valisi Nazmi Toker tarafından 1936'da yıktırılmıştır[127].

Keverek adındaki Ermeni bir taş ustasına Vali Muammer Bey tarafından yaptırılan büstte arkaik düzeyde de olsa kıyafet, sakal, kaş ve gözbebeği detaylandırılmıştır. Tekiner, heykelin 1936'da kırıldığını, 1943 yılında müzeye teslim edildiğini, büstün altındaki taş sütunun Hükümet Konağı önüne getirilerek üstüne Atatürk büstünün yerleştirildiğini, anıtın bir parçasının ilçe merkezinde bir camide musalla taşı olarak kullanıldığını ve bir başka parçasının da ilçeye bağlı bir köy camisinin avlusunda durduğunu aktarmaktadır[128] (Görsel 47, Görsel 48)[129].

[127] Kıvanç Osma, *a. g. e*. s. 22.
[128] Aylin Tekiner, *a. g. e*. s.43.
[129] https://www.google.com/search?q=Sivas%27ta+yapılan+kara+osman+bey+anıtı&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_87H2oP7iAhVqMewKHYqNClAQ_AUIECgB&biw=13 (Erişim tarihi:19. 06. 2019).

4. BÖLÜM

SANAYİ-İ NEFİSE MEKTEBİ HEYKEL BÖLÜMÜNÜN AÇILIŞINDAN CUMHURİYETİN İLANINA OSMANLIDA HEYKEL (1883-1923)

4.1. Osmanlı'da Heykel Eğitimi: Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Bölümü

Osmanlı İmparatorluğunda II. Abdülhamit döneminde sanat alanında yaşanan en önemli olaylardan biri, 1883'te kurulan ve Osmanlının ilk sanat eğitim kurumu olan Sanayi-i Nefise Mektebi-i Alisi' nin açılışıdır. Ülkede heykel eğitimi de ilk kez bu kurumla 1883'te başlamıştır.[130]

Sanayi-i Nefise'nin diğer bölümlerinde olduğu gibi heykel bölümüne girecek olanların da on yedi yaşından küçük ve de yirmi beş yaşından büyük olmamaları gerekiyordu. Yedi yıllık mektebi idadiye mezunları yahut bu düzeydeki sınavı heyet huzurunda verenler kabul ediliyordu. Heykel bölümünün eğitimi bir yıl hazırlıktan sonra dört yıl sürüyordu. Heykel Bölümü kurulduğunda bölümün başına Yervant Osgan Efendi getirilmiştir.[131]

"Sanayi-i Nefise Mektebinin kuruluşunda heykel bölümünün varlığını tespite yarayacak en eski vesika, bir gazetenin haber yazısı olarak karşımıza çıkmış bulunmaktadır. 25 ve 26 Haziran 1884 tarihlerini taşıyan bu gazetede Sanayi-i Nefise Mektebi öğrencilerinin imtihanlarında gösterdikleri başarılarından dolayı bunların öğretmenlerine nişanlar verildiği kaydedilmekte ve nişan verilen öğretmenler arasına

[130] Ercan Yılmaz, "Türkiye'de Heykel Eğitiminin Tarihsel Süreci", *1. Uluslararası Selanik Sanat ve Tasarım Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* İkinci Adam Yayınları, İstanbul 2016, s. 67.
[131] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s. 556.

'Heykeltraş Muallimi Oskan' da yer almaktadır. Haziran 1884 tarihi Sanayi-i Nefise Mektebi'nin öğretime başlayışının 15 ay sonrasına rastladığına göre, öğretim yılı faaliyetinin ifadesi olan öğrencilerin imtihanlarından dolayı nişan verilen hocalar arasında, heykel öğretmeni Oskan Efendi'nin de bulunması, bu müessesenin ilk ders yılında heykel öğretimi de yaptığını, yani daha başlangıçta iken heykel bölümünün de mevcudiyetini kesin şekilde ortaya koymaktadır."[132]

Sanayi-i Nefise Mektebi; mimari, hakkaklık, resim, oymacılık (heykel) olmak üzere dört bölüm halinde kurulmak istenmiştir. Fakat kuruluşta faaliyete geçen bölümler; mimarlık, resim ve heykel olmuştur.[133]

Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk dönemlerinde heykelin, taş oymacılığı şeklinde yapılmasından dolayı heykel öğretmenlerinin oymacılık muallimi olarak zikredildiği anlaşılmaktadır. Kuruma ait en eski belgelerde ilk oymacılık muallimi kadrosunun 1000 kuruş maaşlı olduğu, bu muallimin Oskan Efendi olduğu ve 1885 yılında Alman devleti tarafından kendisine bir madalya verildiği bilgilerine ulaşılmaktadır.[134]

Sanayi-i Nefise Mektebi'nde açılan heykel bölümünün eğitime başlaması kuşkusuz heykel sanatının ilk kez Osmanlı toplumu içinde yayılmasını sağlamıştır. Heykel akademik çevreden ve elit kesimden yavaş yavaş sipariş almaya ve sergilerde görülmeye başlamıştır.

4. 2. Osman Hamdi Bey'in Heykel Bölümüne Katkısı

Türkiye'de heykel eğitimi ilk kez Osman Hamdi Bey'in çabaları sonucu kurulan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseköğretim seviyesinde ilk sanat eğitim kurumu olan Sanayi-i Nefise'de kurucu

[132] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s.454.
[133] Mustafa Cezar. *a. g. e.* s.455.
[134] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s. 454.

Osman Hamdi Bey, eğitim programına mimarlık, resim ve heykel derslerini koymuştur. Böylece Osmanlı'da heykel eğitimi başlamış ve bu sanatın temeli atılmıştır. Osman Hamdi Bey, Sanayi-i Nefise Mektebi'nin ilk binasını mimar Valori'ye çizdirip yaptırmıştır. Bina beş adet derslik ve atölye olarak ele alınmıştır. Daha sonra bu bina öğrenci artışından dolayı ihtiyacı karşılamamış, Sanayi-i Nefise Mektebi Müdürü Osman Hamdi Bey, akademi binasını genişletmek için faaliyete geçmiş, ilgili makamlara yazılar yazmıştır.[135]

Sanayi-i Nefise'nin ilk binasına 1892 yılında, hazırlayıcı sınıflara bir atölye, sergiler için bir büyük salon ve biri gravür diğeri heykel bölümlerine ait iki atölye ilave edilmiştir. 1911 yılında ise okul binası ile yeni salon kısmının arasında kalan açıklığa iki oda ilave edilerek bunların birleştirildiği belirtilmektedir.[136]

Osman Hamdi Bey'in Heykel Bölümüne en büyük katkılarından biri de şüphesiz bölümün başına Yervant Osgan Efendi'yi getirmesidir.

4.3. Osmanlı'nın İlk Heykel Öğretmeni Yervant Osgan Efendi

Doğum ve ölüm tarihi (1855-1914) dışında hakkında fazla bilgi olmayan ve Osgan Efendi adıyla anılan Yervant Osgan Avrupa'da heykel eğitimi gören bilinen ilk Osmanlı yurttaşıdır. Heykel eğitimini Fransa ve İtalya'da yapmış olan Osgan Efendi Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Bölümünün kuruluşunda görev almış aynı zamanda Osman Hamdi'nin müdür yardımcılığını yapmıştır. Osmanlı'nın ilk heykel öğretmeni olan Osgan Efendi bu görevini 32 yıl sürdürmüştür. Kendinden sonra gelen Türk heykeltıraş kuşağını yetiştirmiş olan sanatçının Türk heykel tarihinde çok özel ve önemli bir yeri vardır.[137]

Hristiyan bir Osmanlı yurttaşı olan Osgan Efendi'nin iyi resim yaptığı da bilinmektedir. Sanayi-i Nefise'nin kurucusu Osman Hamdi Bey tarafından heykel

[135] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 465.
[136] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 466.
[137] Hüseyin Gezer, *a. g. e.* s.50 -53.

bölümünün başına getirilen Osgan, akademideki görevinden önce İstanbul'da tanınmış bir sanatçıdır. Çalışmalarından iyi bir akademik eğitim aldığı anlaşılan Osgan Efendi portre büstler, oryantalist temalı ve mitolojik konulu heykel çalışmaları yapmıştır. Sanatçı birçok sergiye değişik konulu heykel ve resimle katılmıştır. Örneğin Elifba Kulübünün 1881'de açmış olduğu sergide alçı ve kil çalışmaları yer almıştır.

1901-1903 yılları arasında İstanbul'da bir grup ressam ve heykelcinin bir araya gelerek Beyoğlu'nda açtıkları salon sergilerinde de değişik konuları olan resim ve heykelleri sergilenmiştir. 1901 Salon Sergisinde, sanatçının bazı resimleri ve Tavukçu Kadın, Zafer Venüsü, Zeybek adlı pişmiş toprak heykelleri yer almıştır[138] (Görsel 49, Görsel 50)[139]. 1902 Salon Sergisinde ise Osman Hamdi Bey ve Monsieur Caillard'ın büstlerini sergilemiştir.

Osgan Efendi'nin figür ve portrelerinde samimi bir gerçekçilik vardır. Salon sergileri hakkında yazdığı kitapçıkta A. Thalasso, Osgan Efendi'yi Osman Hamdi Bey ve Halil Bey ile birlikte en başarılı üç Osmanlı sanatçısından biri olarak değerlendirmiştir. Yervant Osgan Efendi'nin resim ve heykel müzesinde bulunan bir diğer heykel çalışması da Osman Hamdi'nin eşi Naile Hanım'ın büstüdür[140] (Görsel 51)[141].

4. 4. Osmanlı'nın İlk Türk Heykel Öğrencisi ve Öğretmeni İhsan Özsoy

1867'de İstanbul'da doğan İhsan Özsoy 1944'de yine İstanbul'da ölmüştür. Sanayii Nefise Mektebi Heykel Bölümünün ilk Türk heykel öğrencisidir. Okula girişi bir tesadüfle gerçekleşen sanatçı, o gün Sanayi-i Nefise Mektebi çevresinde dolaşırken Osman Hamdi Bey ile karşılaşır. Hamdi Bey'in bu okula girmek ister misin soruna

[138] Günsel Renda, *a. g. e. s.*143.
[139] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 52.
[140] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 51,52.
[141] https://www.google.com/search?q=yervant+oskan+efendi+yapt%C4%B1g%C4%B1+heykeler&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiq7_BpP7iAhWO66QKHf9yDpcQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 15.06. 2019).

evet karşılığını veren İhsan Özsoy 1883 yılında Sanayi-i Nefise Mektebi Heykel Bölümü'nün ilk öğrencisi olmuştur ve öğretmeni Osgan Efendi'dir. Dokuz yıl süren öğrencilikten sonra Sanayi-i Nefise Heykel Bölümü'nü birincilikle bitirir. Türkiye'deki başarısı nedeniyle o dönemin yönetmeliğine göre (1891) Paris'e gönderilir. Paris'te Osman Hamdi'nin tavsiye ettiği Jean Bapiste Gusta ve Deloye ile çalışmış fakat orada aradığını bulamayınca ayrılmak zorunda kalmıştır. Deloye'nin atölyesinden ayrılma gerekçesi ise doğada çalışma ortamı bulamaması olmuştur.[142]

Gezer, İhsan Özsoy'un Paris'teki öğrenimi ve yurda dönüşünde yaşadıkları hakkında şu bilgileri aktarmaktadır:

"... Ecole Des Beaux-Arts'a girmek gereğini duymuştur. Burada Emile Arthur Soldi ve Thomas'nın öğrencisi olmuştur.

1895'te öğrenimini tamamlayarak yurda dönmüştür....

Yurda dönmüş genç bir heykeltıraş elbette hayatını kazanmak için çalışmak isteyecek ve elbette hayatını bunca yıl emek verip yetiştiği mesleğinden sağlamak isteyecektir. Bu heyecanla, bir arkadaşıyla birlikte, atölye açmışlar. İşlerinin mahiyetini belirtmek için de atölyelerinin kapısının üstüne bir rölyef koymuşlardır. Ertesi gün kıyamet kopmuş!. Zaptiyeler gelmiş, bunları alarak karakola götürmüş. Şaşkınlıktan kurtulup 'suçlarının ne olduğunu' sorduklarında 'Halk tarafından Saraya şikayet edildiklerini!' öğrenmişler ve hemen rölyefi indirerek içeriye almışlardır."[143]

Özsoy, meslek hayatındaki bu ilk hayal kırıklığından sonra 1897'de Arkeoloji Müzesine antik eser restoratörü (onarımcısı) olarak atanmıştır. Arkeoloji Müzesi'ndeki görevinde Osgan Efendi ile birlikte İskender Lahdinin onarımını yapmıştır. 1908 yılında akademiden emekliye ayrılan Osgan Efendi'nin yerine İhsan Özsoy, akademinin heykel öğretmenliğine getirilmiş, bu göreviyle birlikte 1912 yılından itibaren Kız Sanayi-i Nefise Mektebi'nin heykel bölümündeki öğrencileri de yetiştirmiştir. Akademideki görevi 1933 yılına kadar sürmüş ve aynı tarihte emekli olmuştur. Sanatçının bilinen yapıtları, Kadıköy Süreyya Sineması'nın sahnesi üzerine

[142] Hüseyin Gezer, *a. g. e.* s. 53.
[143] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. 54-56.

yaptığı çocuklar isimli friz ve iki uca yerleştirdiği iki genç figür ile Resim ve Heykel Müzesinde bulunan Osman Hamdi'nin kızı 'Salahur'un Büstü' (Görsel 52)[144] ve bir 'Kadın Büstü'dür (Görsel 53)[145]. Tüm bu çalışmaları natüralist anlayıştadır.[146]

4.5. Osmanlı Döneminde Heykel Eğitimi Almış Türk Heykeltıraşlar

Osmanlı döneminde heykel eğitimi alan ilk Türk heykeltıraşlar; İhsan Özsoy, İsa Behzat, Mesrur İzzet, Mehmet Bahri, Basri, Mehmet Mahir Tomruk, Nijat Sirel, Ratip Aşir Acudoğu ve Kenan Yontunç'tur.

İlk Türk heykeltıraşları olan bu sanatçılardan yukarıda sıralanan özellikle ilk isimler, teknik ve sınırlı malzeme sıkıntısından dolayı, yalnız ufak boyutlu alçı çalışmalar ya da pişmiş topraktan kabartmalar ve büstler yapabilmişlerdir. Kısıtlı olanaklarla çalıştıkları anlaşılan bu sanatçılar az sayıda eser üretebilmişlerdir.[147]

"Nitekim sanatçılar akademi dışında da çalışmışlardır. Gerek Osgan Efendi, gerekse İhsan Özsoy ve İsa Behzat aynı zamanda Arkeoloji Müzesi restoratörlüğü yapmış, İsa Behzat ve İzzet Mesrur, Yıldız Çini Fabrikası'nda görev almışlardır. Bu sanatçıların çok sayıda heykel siparişi aldıklarını düşünmek zordur. Örneğin, bu dönem heykelcilerinin saray için yaptıkları bir örneğe rastlanmamıştır. Bir yandan da kullandıkları malzemenin uzun ömürlü olmayışı heykellerin günümüze kalmasını engellemiştir. Ancak şurası gerçektir ki Osgan Efendi'nin yetiştirdiği ilk Türk

[144]https://www.google.com/search?q=ihsan+%C3%B6zsoy+un+heykelleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwif8OOtpv7iAhXIy6QKHQwCAfMQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi:19.06. 2019).
[145] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 54.
[146]Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 54 -56.
[147] Günsel Renda, *a. g. e*. s.145.

heykelcilerinin akademik disiplini kaçırmadan yüz ifadelerinde doğallığı yakalayan büst portreleri Cumhuriyet öncesi heykel sanatının simgesi olmuştur."[148]

İsa Behzat (1875 Üsküdar-1916), Sanayi-i Nefise'ye1893'te girmiş ve 1898'de heykel bölümünden mezun olmuştur. Heykel çalışmalarının yanında tiyatro ile ilgilenmiş bir sanatçıdır. Yazmış olduğu Yıldırım Beyazıt adlı piyesi, o dönemin Ferah Tiyatrosu'nda temsil edilmiştir. Resim de yapan sanatçı 1900'de İzmir'de resim öğretmenliğine başlamış, 1901'de İstanbul Arkeoloji Müzesi restaratörlüğüne atanmıştır. 1913'te Kavala'daki resim öğretmenliğinin ardından İstanbul'a dönerek Yıldız Çini Fabrikasının yöneticiliğini yapmıştır Sanatçının heykelleri Sultan Abdülaziz'in büstü (alçı), Saz Şairi (alçı) (Görsel 54)[149], Kitap Okuyan Yahudi (alçı rölyef), Sakallı Adam (alçı) olarak sıralanabilir.[150]

Mesrur İzzet'in doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. 1910'da Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucu üyeleri arasında yer almıştır. İstanbul İkinci Resim Salonu sergisine on yapıtıyla katıldığı bilinmektedir. Adolphe Thalasso' nun 1906 yılında Paris'te yayınladığı 'Les Premiers Salons de Peinture de Constantinople' adlı kitabında, Mesrur İzzet'in heykelleri hakkında, dekoratif nitelikte oldukları ve bu tarz geleneksel bir sanatın izleyicisi oldukları yazmaktadır. Sanatçı bu tür heykelleri için Eskişehir taşı kullanmıştır. Yapıtlarından bugüne sadece bir çocuk büstü ulaşabilmiştir (Görsel 55).[151]

Mehmet Bahri hakkında da çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. Osgan Efendi'nin öğrencisi ve aynı zamanda da İsa Behzat'ın yakın arkadaşı olduğu, Osgan Efendi, İhsan Özsoy ve İsa Behzat anlayışında, ayrıntılara önem veren doğaya bağlı yapıtlar verdiği bilinmektedir. Mısır'da Osmanlı Sanayi-i Nefise İmalathanesinde müdürlük yapmış olan sanatçının Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Gazetesi'nde yazıları

---

[148] Günsel Renda, *a. g. e.* s.145.
[149] https://www.google.com/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=O8YOXaGXNZiS8gKg9IyADg&q=isa+behzat+heykelleri&oq=İsa+&gs_l=img.1.0.35i39l2j0l2j0i67j0l2j0i6 (Erişim tarihi: 18. 06. 2019).
[150] Hüseyin Gezer, *a. g. e.* s. 57-60.
[151] Hüseyin Gezer, *a. g. e.* s. 61.

yayınlanmıştır. Sanatçının bilinen yapıtları; Düşünce (alçı) (Görsel 56) ve Gülen Adam'dır (alçı).[152]

Sanayi-i Nefise Heykel Bölümü'nün bilinen mezunlarından bir diğeri Basri'dir. İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'nde alçı bir heykeli bulunan sanatçı hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Sanatçının tek yapıtı Yukarı Bakan Genç adlı alçı çalışmasıdır (Görsel 57).[153]

Mehmet Mahir Tomruk (1885 İstanbul-1949 İstanbul) 1913 yılında Sanayi-i Nefise Heykel Bölümüne girmiş, İhsan Özsoy'un öğrencisi olmuş ve 1916'da öğrenimini tamamlamıştır. Daha sonra Almanya'ya giderek Münih Güzel Sanatlar Akademisine girerek önce Prof. Kurtz ve sonra da Prof. Belecker'in öğrencisi olmuştur. Yaklaşık yedi yıllık bir çalışmanın ardından 1924'de yurda dönmüştür. 1926'dan itibaren Sanayi-i Nefise Heykel Bölümünde hocalık yapan sanatçının, annesi ve babasının portrelerine ait sadece iki büst çalışması bilinmektedir[154] (Görsel 58)[155].

Nijat Sirel (1897 Amasya-1959 İstanbul) 1915'de Almanya'da Münih Güzel Sanatlar Akademisinde Prof. Kahn'ın öğrencisi olarak heykel eğitimine başlamıştır. 1922'de yurda dönmüş ve aynı yıl İzmir'de resim öğretmeni olarak görev almıştır. 1924-1927 yılları arasında da İstanbul'da farklı okullarda resim öğretmenliğini sürdürmüştür. 1927- 1932 ve 1937-1959 yılları arasında Akademi heykel hocalığı ve Akademi müdürlüğü yapmıştır. Günümüze pek çok anıtı ve heykeli ulaşmış olan sanatçının en eski çalışmalarından biri Avni Lifij'in Büstü'dür[156] (Görsel 59)[157].

Ratip Aşir Acudoğu (1898 İstanbu-1957 İstanbul) 1918'de Sanayi-i Nefise Heykel Bölümünde eğitime başlamış ve 1920-1922 yılları arası bir tarihte Almanya'ya giderek, Münih Güzel Sanatlar Akademisi'nde Prof. Belecker'in yanında çalışmıştır.

---

[152] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 61-62.
[153] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 64.
[154] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 65-67.
[155] https://www.google.com/search?q=mahir+tomruk+eserleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_vrLhrv7iAhXCxqQKHS6AC8EQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 19. 06. 2019).
[156] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 68-74.
[157] https://www.google.com/search?q=mahir+tomruk+eserleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_vrLhrv7iAhXCxqQKHS6AC8EQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 19. 06. 2019).

Buradan Paris'e geçen sanatçı 1925'te İstanbul'a dönmüş ve aynı yıl Akademinin açtığı 'Avrupa Yarışması'nı kazanarak hükümet öğrencisi olarak tekrar Paris'e gitmiştir. Acudoğu Cumhuriyet döneminde yurtdışına heykel öğrenimi alması için bursla gönderilen ilk Türk heykel öğrencisidir. Julian Akademisinde Bouchard ve Landowsky'nin öğrencisi olan Acudoğu daha sonra Bourdell'in atölyesinde uzun yıllar çalışmıştır. 1928'de yurda dönmüş ve 'Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nin kurucuları arasında yer almıştır. 1929'da ilk Edirne'de başladığı resim öğretmenliğini daha sonra İstanbul'da ölümüne dek sürdürmüştür. Sanatçının Türkiye'de dört büyük anıt çalışması bulunmaktadır. En eski çalışmalarından biri 'Fahriye Yen'in Başı' adlı büst çalışmasıdır[158] (Görsel 60)[159].

Kenan Yontunç (1904 İstanbul-1994 istanbul) 1922 yılında Sanayi-i Nefise Heykel Bölümünde eğitimini bir yıl sürdürmüş ve 1923'te Almanya'ya giderek Münih'te özel atölyelerde çalışmıştır. Burada üç yıl boyunca Prof. Schveger'le çalışmalarını sürdüren sanatçı daha sonra İtalya'ya geçmiş ve Floransa'da da bir süre kalmıştır. 1925'de yurda dönen Yontunç, 1925-1926 yılları arasında İstanbul'da resim öğretmenliği yapmıştır. 1926-1927'lerde yaptığı bir Atatürk büstünün çok beğenilmesi üzerine Halkevinde bir atölye kurma ve lisede öğretmenlik yapmak üzere Ankara'ya davet edilmiş ve buraya yerleşmiştir. Atatürk'ün canlı modelliğinden yararlanabilme imkanını elde etmiş ilk ve tek Türk heykeltıraşı olan Yontunç, Atatürk'ün modelliğinden yararlanarak yaptığı bu mask çalışmasını 1928'de gerçekleştirmiştir. Sanatçı aynı zamanda Atatürk Anıtı yapan ilk Türk heykeltıraşıdır. 1937-1938'de Ekonomi Bakanlığı Seferberlik Müdürlüğü ressamlığında da çalışan Yontunç, 1943'den 1969'a kadar Akademinin Heykel Bölümünde çalışmıştır. Yaşamından

[158] Ercan Yılmaz, "Cumhuriyetin İlk Heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu: Yaşamı ve Anıtları", *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi,* Cilt:8, Sayı:2, Eskişehir 2018, s. 252-253.
[159] https://www.google.com/search?q=yervant+oskan+efendi+yaptıgı+heykeler&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi-q7_BpP7iAhWO66QKHf9yDpcQ_AUIECgB&biw=1366&b1 (Erişim tarihi: 15.06.2019).

geriye pek çok Atatürk anıtı bırakan sanatçının sınırlı sayıdaki soyutlama çalışmalarından biri 'Dansöz' adlı heykelidir[160] (Görsel 61)[161].

4.6. Sanayi-i Nefise'nin Açılışından İtibaren Heykel Sergileri

Sanayi-i Nefise Mektebi'nde yıllık sergiler 1885 yılından itibaren düzenli olarak gerçekleştirilmiştir. Bu sergilerde hangi yıldan itibaren heykelin de yer aldığı net değildir. Fakat içerisinde heykellerin de olduğundan bahsedilen bir sergi yazısı 1893 tarihlidir. 1893'te yayınlanan Serveti-i Fünun dergisinin 140. sayısında yer alan ve akademi sergisini anlatan bu yazıda, mimarlık ve heykel bölümü öğrencilerinin eserlerinden örnekler yayınlanmış, hatta hakkaklık (gravür), resim, mimarlık ve heykel bölümlerinden 35 öğrenciye ödüller verildiğine değinilmiştir.[162]

Akademi sergileri dışında, heykellerin de sergilendiği bir diğer sergi ise 1901'de İstanbul'da açılan 'İstanbul Salonu' adlı resim ve heykel sergisidir. Fransız bir tüccarın Beyoğlu'ndaki 'Passage Oriental' adlı pasajda bulunan konağında açılan bu sergiye Osgan Efendi'nin 6 mermer heykelle katıldığı bilinmektedir. 1902 ve 1903 yıllarında da düzenlenen 'İstanbul Salon Sergileri'nde de heykeller sergilenmiştir. Sanayi-i Nefise'nin yıllık sergilerinden itibaren Cumhuriyet'e dek düzenlenmiş tüm sergilerde heykeller de hep yer almıştır.[163]

---

[160] Ercan Yılmaz, "Edirne Atatürk Anıtı", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt:2, Sayı: 5, Aralık 2018, www.mericjournal.com, s. 60-62. (11.06.2019).
[161] Hüseyin Gezer, *a. g. e*. s. 126.
[162] Mustafa Cezar, *a. g. e*. s.419.
[163] Mustafa Cezar, *a. g. e.* s. 420-421.

SONUÇ

Orta Asya'da yapılan arkeolojik araştırmalar sonucu Türk kültür tarihine dair elde edilen ilk bulgular, heykel sanatının Türkler için de kadim sanatsal ifade biçimlerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu ifade biçiminin Türklerin İslamiyet'i kabul edişleri sonrasında da Osmanlı'ya dek kesintisiz biçimde Türk kültür yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun erken ve orta dönemlerinde, heykel sanatının kendinden önceki Türk kültürlerinde yer aldığı yoğunlukta bir uygulama alanı bulamadığı gözlemlenmektedir. Fakat bu dönemlerde bile sayıca çok olmasa da heykel sanatı adına tespit edilen olgular, bu sanatın özellikle devlet erki tarafından tümüyle dışlanmadığını veya yasaklanmadığını açıkça gözler önüne sermektedir. Özellikle Fatih'ten itibaren bazı Osmanlı Padişahlarının bu sanata karşı ilgi ve alaka göstermeleri, aslında birer rölyef olan madalyon siparişleri vermeleri ve geçmiş kültürlere ait heykelleri zarar görmemeleri için korumaları, sözü edilen dışlanmamışlığın ya da yasaklanmamışlığın kanıtları niteliğindedirler.

Osmanlının geç dönemlerinde ise özellikle padişahların heykel sanatına ilgilerinin geçmişteki Türk kültürlerini aratmayacak yoğunlukta arttığı görülmektedir. Bu dönemde, padişahların bilgisi dahilinde gerçekleşen sergilerde heykeller sergilenmiş, Avrupa'dan heykeller satın alınmış ya da sipariş edilerek yaptırılmıştır. Bu son dönemde heykel sanatı adına yaşanan en önemli olaylar ise; aslında bir antik heykeller müzesi olan İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin açılması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk sanat akademisi olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kuruluşundan itibaren heykel eğitiminin kurumsallaşmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle son döneminde heykel sanatı adına yaşanan bu gelişmeler, kadim Türk kültüründe olduğu gibi heykele yaşam içindeki yerini tekrar kazandırmış, uzun bir tarihsel aradan sonra tekrar ilk Türk heykeltıraş kuşağının yetişmesini sağlamış ve Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli'nin temellerini oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Alsaç, Birsen ve Alsaç, Üstün, *Türk Resim Ve Yontu Sanatı,* 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Aslanapa, Oktay, *Türk Sanatı*, Evrim Matbaacılık Ltd, İstanbul 1984.

Arseven, Celal Esad, *Türk Sanatı,* Cem Yayınevi. *1984*

Arseven, Celal Esad, *Türk Sanat Tarihi,* İstanbul Milli Eğitim Basımevi.

Bağcı, Serpil- Çağman, Filiz- Renda, Günsel- Tanındı, Zeren, *Osmanlı Resim Sanatı,* 2. Baskı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2012.

Cezar, Mustafa, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi,* Birinci Baskı, Türkiye İş Bankası A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 1971.

Çetintaş Vildan, *Türk Heykel Sanatının Gelişim Aşamasında Abdülaziz Dönemi (1861-1876) Etkinlikleri* 38.Icanas Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, TOB Üniversitesi, Söğütözü -Ankara

Çorlu, Vedat, *Cogito, Osmanlılar Özel Sayısı,* 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999.

Çoruhlu, Yaşar, *Erken Devir Türk Sanatı,* Birinci Basım Kabalcı Yayın Evi, İstanbul 2007.

Dikmetaş, Turan, *Osmanlı Sultanları,* ABC Sentez Yayıncılık, İstanbul 2000.

Demiriz, Yıldız, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme Erken Devir (1300-1453),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.

Erdem Seçkin *Türklerde Heykel Sanatının Tarihsel Gelişimi Ve Kültürel Değişimi Yansıtan İstanbul Örneği,* Yüksek lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

Erzen, Jale Nejdet, *Sanat Dünyamız 73, Yaratıcı Osmanlılar,* 2. Baskı, Yapı Kredi Kültür Sanat A.Ş. Yayıncılık, İstanbul 1999.

Gezer, Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Türk Heykeli,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Basım, Ankara 1984.

Göker Perisa, Erdoğan Elmas, *Geç Osmanlı Döneminde Heykel; İstanbul Saray Bahçeleri,* 2018

Hattstein, Markus ve Delius, Peter, *İslam Sanatı ve Mimarisi,* Literatür Yayınları, İstanbul 2005.

Kanberoğlu Atıcı Nesrin, *Osmanlı'dan Cumhuriyete Heykel Sanatının Yolculuğu,* Sakarya Üniversitesi, 2012

Kuban Doğan, *Divriği Mucizesi,* 3 Baskı. Yapı Kredi Yayınları, Istanbul 2003.

Kuban Doğan, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Konyalı, İbrahim Hakkı, *İstanbul Abidelerinden İstanbul Sarayları,* Birinci Cilt, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul 1943.

Kenan, Seyfi, *Nizam-ı Kadim 'den Nizami-ı Cedid'e III Selim Dönemi,* TDV Yayın Matbaacılık, İstanbul 2010.

Osma, Kıvanç, *Cumhuriyet Dönemi Anıt Heykeller (1923-1946,* 1. Basım, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 2003.

Öney, Gönül, *Beylikler Devri Sanatı. XIV-XV Yüzyıl (1300 -1453),* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

Özbek, Yıldıray, *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300 -1453),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Özkeçeci, İlhan - Özkeçeci, Şule Bilge, *Türk Sanatında Tezhip*, 1. Baskı, Yazıgen Yayıncılık, İstanbul 2014.

Özdemir, Nurdane, *Anadolu Halk Kültüründe Resim, Heykel ve Müziğin Yeri Önemi.* 1. Baskı, Nurol Matbaacılık A.Ş, Ankara 1997.

Öztürk, Cemil, *Türk Kültürü Ve Tarihi,* 1. Baskı, Pegen Yayınları, Ankara 2004.

Renda, Günsel, "Osmanlılarda Heykel", *Sanat Dünyamız 82,* Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2002.

Şişman, Adnan, *Tanzimat Döneminde Fransa'ya Gönderilen Osmanlı Öğrencileri,* Türk Tarih Kurumu, Ankara 2004.

Şapolyo, Enver Behnan, *Müzeler Tarihi,* Remzi Kitapevi, İstanbul 1936.

Turani, Adnan, *Dünya Sanat Tarihi,* 4. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 1992.

Tekiner, Aylin, *Atatürk Heykelleri,* 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2010.

Tansuğ, Sezer, *Çağdaş Türk Sanatı,* 1. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 1986. Yasa-Yaman, Zeynep, *Ankara Resim ve Heykel Müzesi,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2012.

Uzun Derya, *Heykel Sanatının Türk Kültürü İçindeki Yeri Ve Yervant Oskan Efendi,* Batman Üniversitesi Yaşam bilimleri Dergisi Cilt 1, Sayı 1, 2012.

Uzun Derya Aydın, *İstanbul At Meydanı Anıtları Üzerine Bir Deneme (Dikili Taşlar, Heykeller Ve Lissipos'un Anıtları),* Batman Üniversitesi Yaşam bilimleri Dergisi Cilt 3, Sayı 1, 2013.

Yazır, Ragıp, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi,* Cilt 6, Görsel Yayınları, 1982.

Yılmaz, Ercan, "Cumhuriyetin İlk Heykeltıraşlarından Ratip Aşir Acudoğu: Yaşamı ve Anıtları", *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi,* Cilt:8, Sayı:2, Eskişehir 2018.

Yılmaz, Ercan, "Edirne Atatürk Anıtı", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi,* Cilt:2, Sayı: 5, Aralık 2018, www.mericjournal.com, (Erişim Tarihi: 11.06.2019).

Yılmaz, Ercan, "Türkiye'de Heykel Eğitiminin Tarihsel Süreci", *1. Uluslararası Selanik Sanat ve Tasarım Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* İkinci Adam Yayınları, İstanbul 2016.

Yücel, Erdem, *İslam Öncesi Türk Sanatı,* Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

İnternet Kaynakları

https://www.google.com/search?q=Göktürklerde+diklen+gültegin+abidesi&tbm=isch&tbs=rimg:CVqg6zZDtQ15Ijgu08tiw21WuNICsdo8odGVkdGgMYEVjuPn9bePeS6efWAqeKE8 (Erişim tarihi:22.06.2019).

https://www.google.com/search?tbm=isch&q=Göktürk+dönemi+kugan&chips=q:göktürk+dönemi+kugan,online_chips:balbal&sa=X&ved=0ahUKEwiXv-DYxPziAhUBiFwKHR (Erişim tarihi:13.06.2019)

https://www.google.com.tr/search?q=göktürk+koç+heykeli&client=opera&hs=hjO&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiPzaz_opvjAhWt0KYKHYsqA_EQ_AUIECgB&biw=880&bih=417 (Erişim tarihi: 04.07.2019).

https://www.google.com/search?tbm=isch&q=Göktürk+dönemi+kugan&chips=q:göktürk+dönemi+kugan,online_chips:balbal&sa=X&ved=0ahUKEwiXv-DYxPziAhUBiFwKHR (Erişim tarihi:13.06.2019).

https://www.google.com/search?q=Uygur+heykel+örnekleri&tbm=isch&source=iu&ictx=1&fir=itWIRE5bY0hpM%253A%252CMJA1LSnrPZsQzM%252C_&vet=1&usg=AI4_-kT2Z4 (Erişim tarihi: 13.06.2019).

https://www.google.com/search?q=Selçuk+pernsine+ait+heykel+başı&tbm=isch&tbs=rimg:CQgJgLWV6B8pIjieNHIay5EotkDA_1Rm7sLl5dGZPeiV7d4ekBbcFRKxMo04Mww-vnQ1pxGW (Erişim tarihi: 22.06.2019).

https://www.google.com/search?q=Konya+kalesindeki+taş+kabartma+melek+figürü&tm=isch&tbs=rimg:CZDznhURqRd0IjgwGgem7hEfqa6Ip0ldUazqpxfCbPHcpG71-wVVFHkzMXdl6aSKj9pb56b_1AyDlTll46Mid_1xbeQyoSCTAaB6buER-pEXL7kon19mU2KhIJroinSV1RrOoReSyybGhLKyMqEg (Erişim tarihi: 22. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=Konya+kalesindeki+taş+kabartma+melek+figürü&tm=isch&tbs=rimg:CZDznhURqRd0IjgwGgem7hEfqa6Ip0ldUazqpxfCbPHcpG71-wVVFHkzMXdl6aSKj9pb56b_1AyDlTll46Mid_1xbeQyoSCTAaB6buER-pEXL7kon19mU2KhIJroinSV1RrOoReSyybGhLKyMqEg (Erişim tarihi: 22.06 .2019).

https://www.google.com/search?q=Yakutiye+medresesinde+kapıçıktısında+kartal+arması&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjJ4e2Isf3iAhURdJoKHVHlBGIQ_AUIE (Erişim tarihi: 22.06.2019).

https://www.google.com/search?q=fatih+sultan+mehmet%27in+yapt%C4%B1rd%C4%B1%C4%9F%C4%B1+madalyonlar&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwilsJjJnfniAhUSKuwKHetqCKUQ_AUIECgB&biw (Erişim tarihi:12 06. 2019).

https://www.google.com/search?tbm=isch&q=abdülhamid%27in+yaptırdıgı+kugulu+havuz&chips=q:abdülhamid+in+yaptırdıgı+kugulu+havuz,online_chips:beylerbeyi+sarayı&s (Erişim tarihi: 15. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=Abd%C3%BClaziz%27in+getirdi%C4%9Fi+geyik+heykeli&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjH6fK9jvXiAhWyyKYKHRnhBms (Erişim tarihi: 15.06.2019).

https://www.google.com/search?q=Arkeoloji+müzesindeki+iskender+lahdi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjvwbLW6f3iAhXpy6YKHemjArMQ_AUIECgB&biw=1366 (Erişim tarihi:12.06.2019).

https://www.google.com/search?q=ıı1+Ahmet+döneminde+yapılan+tophane+çeşmesi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjen7ro7P3iAhXPyKYKHafhDDsQ_AUIECgB&biw=1366&bih (Erişim tarihi:19.06.2019).

https://www.google.com/search?q=III+Selim+II+Mahmut+dönemide+diklen+nişan+taşlar&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwj3wJiLi5jiAhVN4KYKHXMPBYkQ_AUIDigB&biw=1366&bih=60 (Erişim tarihi:12.06.2019).

https://dostbeykoz.com/turkiye-rusya-iliskilerinin-beykoz-daki-simgesi (Erişim tarihi: 19.06.2019).

https://www.google.com/search?q=sultan+ikinci+mahmud%27un+çeşmen+üzerine+yaptırdıgı+küre+yaptırdıgı+küre&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_8buJ9v3iAh (Erişim tarih: 19. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=II+Abdulhamit+döneminde+yapılan+saat+küleleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwih_cbljv7iAhXH_qQKHe3qDokQ_AUIECgB&b (Erişim tarihi:15 106 2019)

https://www.google.com/search?q=abdülhamidin+şamda+yaptırdıgı+teligraf+antı&tbm=isch&tbs=rimg:CQ4_1h4fAhVIjjA4nPH63SnNLV0PzPeyA9SV6gl8503TMUih-pkQgdbRG2Kf02qN0C7 (Erişim tarihi: 09.06.2019).

https://4.bp.blogspot.com/-6v9UEu6eQnY/WQuX_2ZuFMI/AAAAAAAAXNE/hQMtaH-9fGoCOkOsbKm5_xraZl0o9F8QACEw/s1600/Hayfa3.jpg (Erişim Tarihi: 23.06 2019)

https://www.google.com/search?q=asmalı+döneminde+yapılan+abide+i+hürriyet+antı&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjJrIOnlP7iAhXCfFAKHZESCf0Q_AUIECgB&biw=13 (Erişim tarihi: 13.06.2019).

https://www.google.com/search?biw=1366&bih=608&tbm=isch&sa=1&ei=Xz3ZXOeAEuLjsAfAuakI&q=Muzafer+bey+tarafindan+diklen+konya+antı&oq=Muzafer+bey+tarafında (Erişim tarihi:12. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=tayyare+%C5%9Fehitleri+abidesi&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwjqgbeonv7iAhVFJFAKHdsDCf4Q_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 19. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=Sivas%27ta+yapılan+kara+osman+bey+anıtı&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_87H2oP7iAhVqMewKHYqNClAQ_AUIECgB&biw=13 (Erişim tarihi:19. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=yervant+oskan+efendi+yapt%C4%B1g%C4%B1+heykeler&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi-q7_BpP7iAhWO66QKHf9yDpcQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 15.06. 2019).

https://www.google.com/search?q=ihsan+%C3%B6zsoy+un+heykelleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwif8OOtpv7iAhXIy6QKHQwCAfMQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi:19.06.2019).

https://www.google.com/search?biw=1366&bih=657&tbm=isch&sa=1&ei=O8YOXaGXNZiS8gKg9IyADg&q=isa+behzat+heykelleri&oq=İsa+&gs_l=img.1.0.35i39l2j0l2j0i67j0l2j0i6 (Erişim tarihi:18. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=mahir+tomruk+eserleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_vrLhrv7iAhXCxqQKHS6AC8EQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 19. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=mahir+tomruk+eserleri&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwi_vrLhrv7iAhXCxqQKHS6AC8EQ_AUIECgB&biw=1366&bih=657 (Erişim tarihi: 19. 06. 2019).

https://www.google.com/search?q=yervant+oskan+efendi+yaptıgı+heykeler&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiq7_BpP7iAhWO66QKHf9yDpcQ_AUIECgB&biw=1366&b1 (Erişim tarihi: 15. 06. 2019).

GÖRSELLER

Görsel 1, Görsel 2: Proto Türk veya Hun devrine ait Geyik Taşı.

Görsel 3, Görsel 4: Esik Kurganı'nda bulunan altın elbise.

Görsel 5: Kültigin heykelinin başı ve hanımına ait heykelin yüz ve gövde detayları.

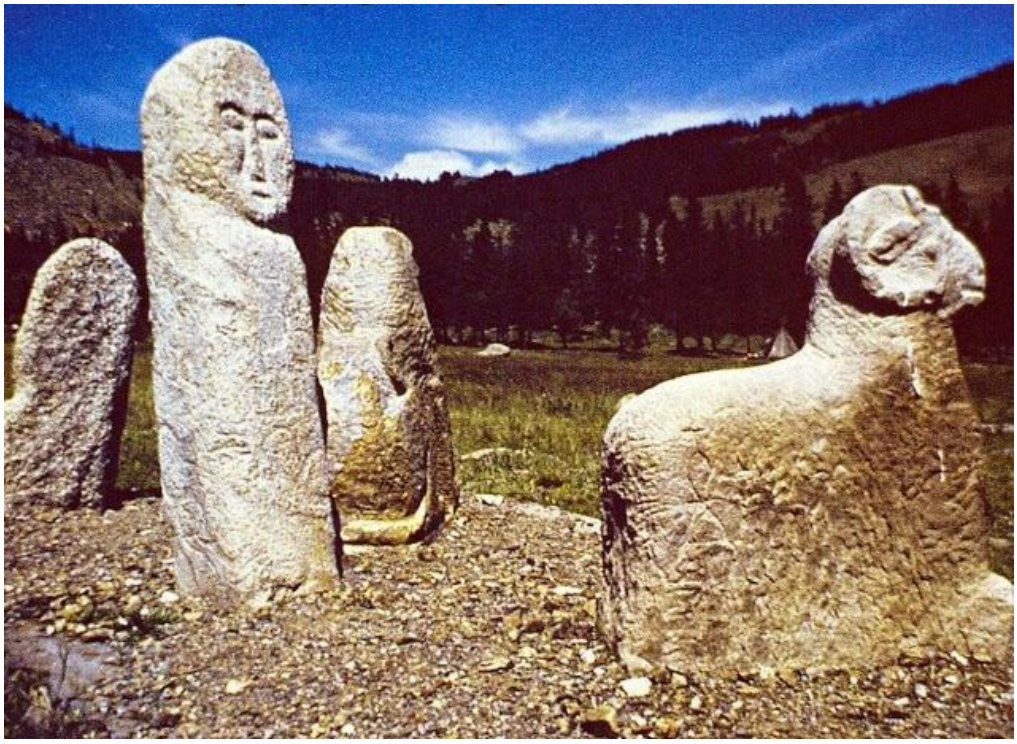
Görsel 6: Kültigin Abidesi. 732'de ağabeyi Bilge Kağan tarafından dikilmiştir.

Görsel 7: Göktürk Dönemi Balbal.

Görsel 8: Göktürk Gönemi Balballar.

Görsel 9: Göktürk Dönemi, taş Koç Heykeli ve Balballar.

Görsel 10: Göktürk Dönemine ait bir eliyle silah, diğer eliyle kadeh tutan heykeller.

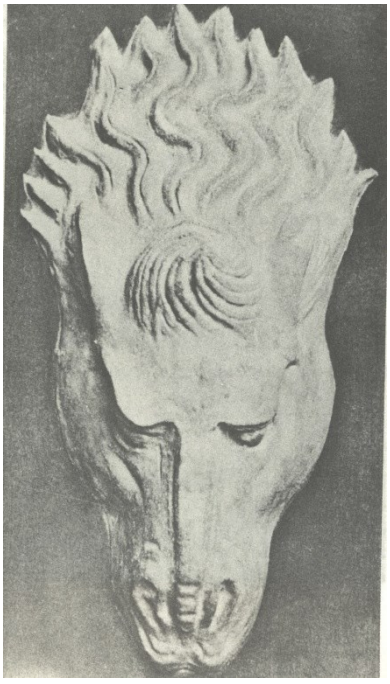
Görsel 11: Uygur Heykeli örneği.

Görsel 12: Uygur Heykeli portre örnekleri.

Görsel 13: Kızıl, Uygur heykeli.

Görsel 14: Sorçuk, At Başı.

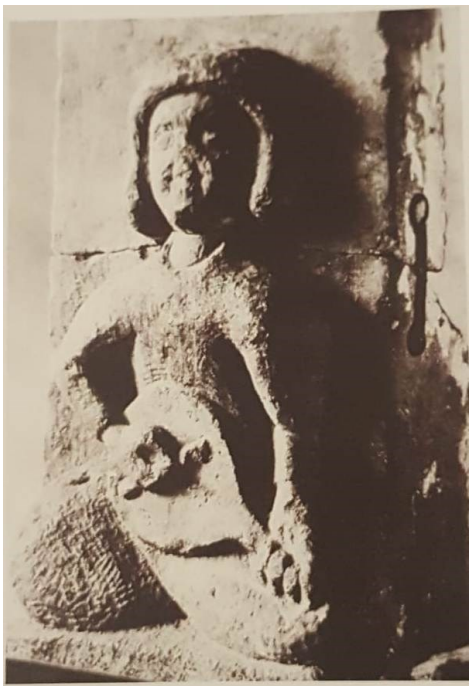
Görsel 15: XII. yüzyıl Büyük Selçuklulara ait stuko figürler.

Görsel 16: Worcester Art Museum'da
XII. yüzyıl Büyük Selçuklulara ait stuko figür.

Görsel 17: Selçuklu Prensi heykeli ait XV. yüzyıl
(Bugün New York Metropolitan Sanat Müzesindedir).

Görsel 18: Konya İnce Minareli Medresesi'nden
saz çalan taş kabartma (1220)

Görsel 19: Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası Şifahane taçkapısında insan figürleri.

Görsel 20: Konya Kalesi'nden taş kabartmada bağdaş kuran insan figürü (Konya İnce Minareli Medrese Müzesi, 1220 civarı)

Görsel 21: Konya Kalesi'nden taş kabartmada melek figürü (Konya İnce Minareli Medrese Müzesi, 1220)

Görsel 22: Konya Kalesi'nden çift başlı kartal (İnce Minareli Medrese Müzesi).

Görsel 23: Yakutiye Medresesi kapı çıkıntısının yan cephesinde kartal arması.

Görsel 24: Diyarbakır Ulu Camii Portalında boğa aslan mücadelesi (1177-1185).

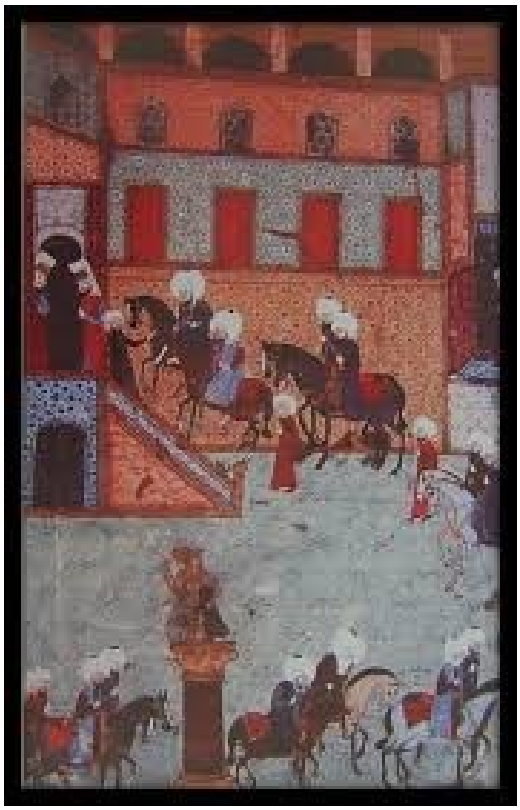
Görsel 25: Gentile Bellini tarafından yapılmış Fatih madalyonu (1507)

Görsel 26: Ferrara'nın yaptığı Fatih madalyonu (1467-1478).

Görsel 27: Yavuz Sultan Selim'in madalyonu (1517).

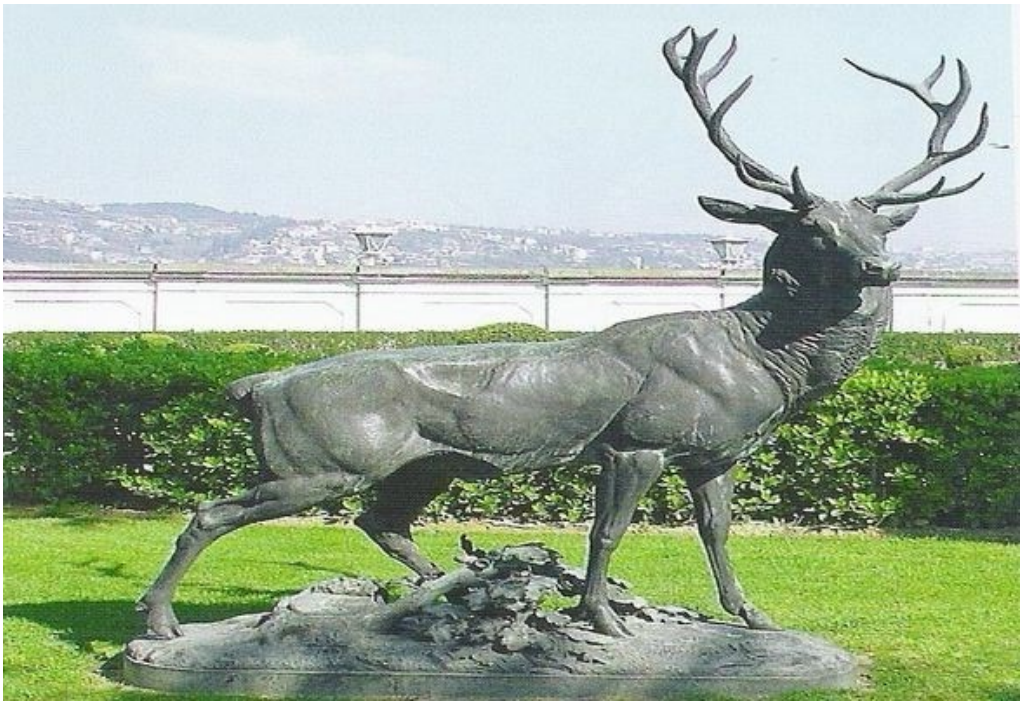
Görsel 28: Budin'den getirilen heykelleri gösteren minyatür.

Görsel 29: Abdülmecit'in Ihlamur Kasrına yaptırdığı heykelli havuz.

Görsel 30: Abdülaziz'in Avrupa'dan getirttiği boğa heykeli.

Görsel 31: Abdülaziz'in getirttiği geyik heykeli.

Görsel 32: Charles Fuller, Sultan Abdülaziz'in Atlı Heykeli (1872 Bronz).

Görsel 33: Charles Fuller, Sultan Abdülaziz Büstü (1872 Mermer).

Görsel 34: Fildişi Kabartma, Osmanlı Padişah Portreleri (1861-1876).

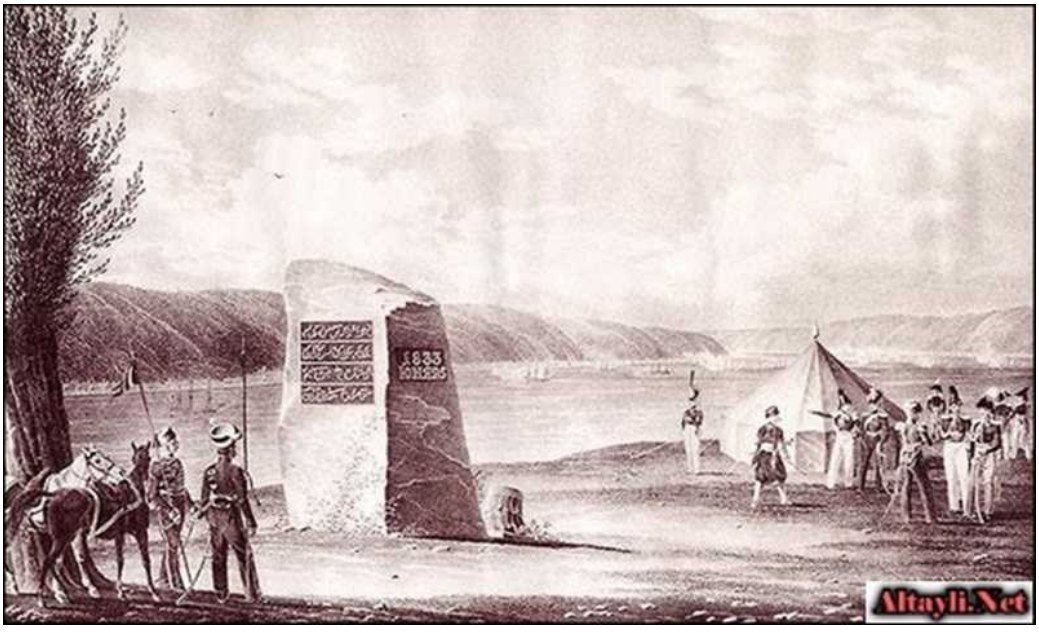
Görsel 35: İskender Lahdi.

Görsel 36: III. Ahmed Tophane Çeşmesi.

Görsel 37: II. Mahmut döneminde dikilen nişan taşı.

Görsel 38: Rus ittifakını simgeleyen Hünkâr İskelesi'ndeki taş dikit.

Görsel 39: Osmanlı İmparatorluğu'nda
yenidünya görüşünü simgeleyen, II. Mahmut türbesi civarındaki çeşme üzerinde küre.

Görsel 40: II. Abdülhamit döneminde yaptırılan
saat kulesi, Dolmabahçe.

Görsel 41: Telgraf Anıtı, Şam.

Görsel 42: Hicaz Demiryolu anıtı, Hayfa.

Görsel 43: Muzaffer Bey' in 31 Mart Olayı anısına yaptığı Abide-i Hürriyet Anıtı, İstanbul.

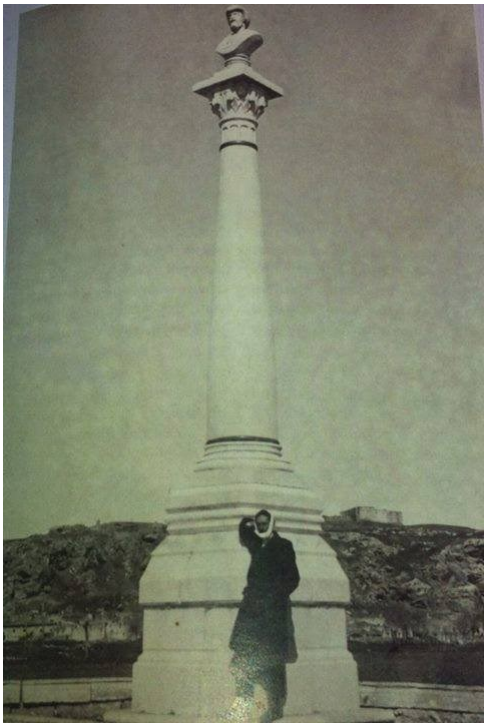
Görsel 44: Muzaffer Bey'in tasarladığı, Konya Ziraat Anıtı kaidesi.

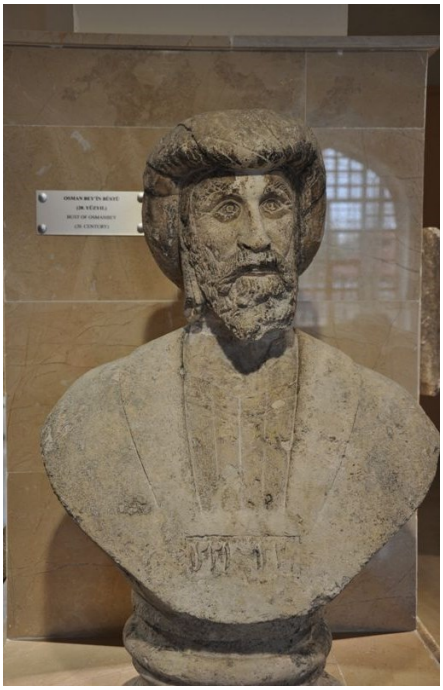
Görsel 45: Tayyare Şehitleri Anıtı.

Görsel 46: Tanzimat Anıtı Projesi.

Görsel 47: Kara Osman Bey Anıtı, Sivas.

Görsel 48: Kara Osman Bey Anıtındaki Büst.

Görsel 49: Yervant Osgan, Zeybek.

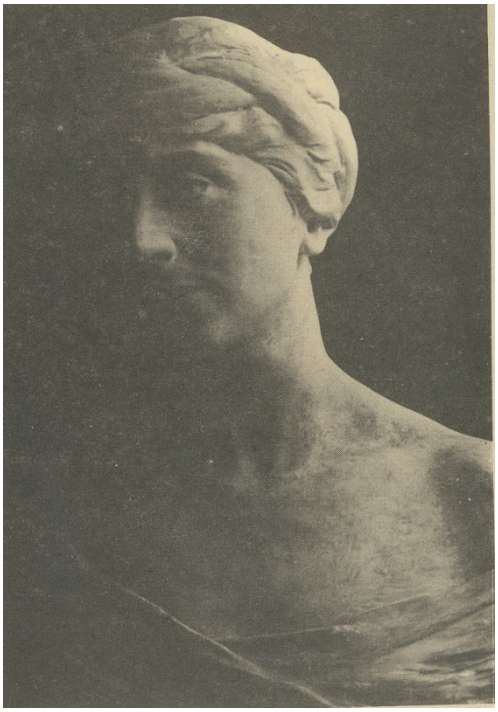
Görsel 50: Yervant Osgan,
Tavukçu Kadın.

Görsel 51: YervantOsgan, Naile Hanım Büstü.

Görsel 52: İhsan Özsoy, Kerime Salahur'un büstü.

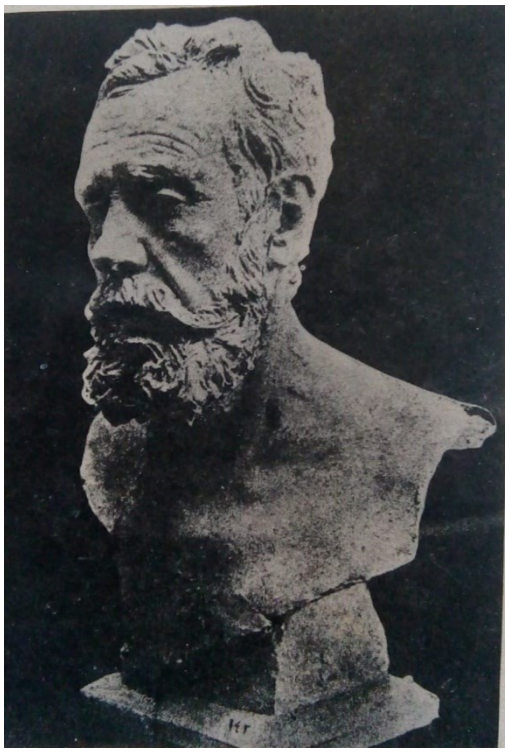
Görsel 53: İhsan Özsoy, Kadın Büstü.

Görsel 54: İsa Behzat, Saz Şairi.

Görsel 55: Mesrur İzzet, Çocuk Büstü.

Görsel 56: Mehmet Bahri, Düşünce.

Görsel 57: Basri, Yukarı Bakan Genç.

Görsel 58: Mehmet Mahir Tomruk, Fazıl Tomruk Büstü.

Görsel 59: Nijad Sirel, Avni Lifij'in Başı.

Görsel 60: Ratip Aşir Acudoğu,
Fahriye Yen'in Başı.

Görsel 61: Kenan Yontunç, Dansöz.

ÖZGEÇMİŞ

AYSEL TURSUN

1970 Yılında Mersin Kazanlı'da doğdu.

EĞİTİMİ

2015: Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümünden mezun oldu.

2016: Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Heykel Anasanat Dalında Yüksek Lisansa başladı.

ETKİNLİKLER

2002: Karma Resim Sergisi, Atatürk Kültür Merkezi, Mersin.

2004: Karma Resim Sergisi, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi, Mersin.

2005: Karma Resim Sergisi, Maya Sanat Galerisi, Mersin.

2006: Karma Resim Sergisi, Hacı Ömer Sabancı Kültür Merkezi, Adana.

2008: Kişisel Resim Sergisi, Müfide İlhan Sanat Galerisi, Mersin.

2009: Karma Resim Sergisi Mali Müşavirler Odası, İstanbul.

2010: Karma Resim Sergisi, Mehmet Bal Sanat Galerisi, Tarsus.

2014: Sofya Ulusal Sanat Akademisi Ahşap Heykel Sempozyumu Asistanlığı, Ahtapol, Bulgaristan.

2014: Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Öğrencileri Karma Sergisi, Edirne.

2015: Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü Sergisi Namık Kemal Üniversitesi Rektörlüğü Sergi Salonu, Tekirdağ.

2015: Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü Sergisi Balkan Kongre Merkezi Salonu, Edirne.

2018:Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi ‘Duyulmayan Çığlık Hocalı’ Uluslararası Resim ve Heykel Yarışması Sergisi, Ankara.

2018: Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fuaye Sergi Salonu, Kişisel Heykel Sergisi.

2019: 4. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu Sergisi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.